

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

درس نامه زکات

بنیاد هدایت

مقدمه..... ۱۱

درس اول: کلیات..... ۱۷

معنای زکات..... ۱۹

زکات در اسلام..... ۲۱

زکات در ادیان آسمانی..... ۲۲

اهمیت زکات در آیات قرآن..... ۲۴

اهمیت زکات در روایات..... ۲۶

اهمیت زکات در کلام بزرگان..... ۲۹

سوالات..... ۳۴

درس دوم: آثار پرداخت زکات..... ۳۵

آثار فردی پرداخت زکات..... ۳۷

آثار اجتماعی پرداخت زکات..... ۴۷

آثار سیاسی پرداخت زکات..... ۵۴

آثار فرهنگی پرداخت زکات..... ۵۷

سوالات..... ۵۸

درس سوم: تبعات ترک زکات ۵۹

تلف شدن اموال ۶۱

علامت نفاق ۶۱

هزینه شدن دوبرابر در راه باطل ۶۲

هزینه شدن اضطراری مال در راه اشرار ۶۲

کمبود و قحطی ۶۲

بی برکتی ۶۳

مرگ چهارپایان ۶۴

محروم شدن از رحمت خداوند ۶۴

قبول نشدن نماز و عبادات ۶۴

هم ردیف شدن با رباخواران ۶۵

سوالات ۶۶

درس چهارم: موانع پرداخت زکات ۶۷

شبیهات مختلف ۶۹

بخل ۷۰

ناآگاهی افراد در مورد زکات ۷۲

حضور فرهنگ زندگی مشرکانه در زندگی مسلمان‌ها ... ۷۲

سوالات ۷۴

درس پنجم: بایسته‌های جذب و مصرف زکات ۷۵

نکاتی در مورد دریافت و پرداخت زکات ۷۷

سوالات ۹۶

درس ششم: مهارت‌های دریافت و مصرف زکات ۹۷

درس هفتم: احکام زکات ۱۰۷

مقدمه ۱۰۹

زکات اموال ۱۰۹

وظیفه کشاورزان و باغداران ۱۱۰

کسر مخارج ۱۱۰

زمان پرداخت زکات غلات ۱۱۲

مقدار زکات غلات ۱۱۲

وظیفه دامداران ۱۱۳

شرایط ۱۱۴

نصاب گوسفند ۱۱۵

نصاب شتر ۱۱۶

نصاب گاو ۱۱۷

وظیفه سکه داران ۱۱۷

مقدار زکات ۱۱۸

مصارف زکات ۱۱۹

توضیح مصارف زکات: ۱۱۹

شرایط مستحقین زکات ۱۲۰

احکام پرداخت زکات ۱۲۱

مستحبات پرداخت زکات ۱۲۲

سوالات: ۱۲۴

ویژه نامه زکات فطره ۱۲۵

مقدمه ۱۲۷

احکام زکات فطره ۱۲۹

فهرست منابع و مآخذ ۱۳۳

«اهمّیت والای این فریضه‌ی بزرگ که مکرراً در قرآن در کنار نماز از آن یاد شده است، ایجاب میکرد که بسیار پیش از این به اقامه‌ی آن پرداخته شود. ما مسئولان نظام جمهوری اسلامی باید از کم‌کاری خود در این باره آمرزش خداوند را طلب کنیم و به عفو او پناه ببریم.»

پیام رهبر معظم انقلاب اسلامی به اجلاس سالانه زکات ۸ آذر ماه ۱۳۹۶

زکات یکی از احکام الهی پراثر و پراهمیتی است که با کمال تأسف باید گفت در این سالها آنچنان که باید به آن پرداخته نشد و به نظر می‌رسد این مساله ناشی از عدم درک صحیح آثار، برکات و کارکردهای آن است. علیرغم وجود کتاب‌ها و مقالات مختلف در این موضوع هنوز هم راه‌های نرفته زیادی در این زمینه وجود دارد که نیازمند کارهای تحقیقاتی و معرفتی محققان و اندیشمندان محترم است. از این گذشته در زمینه شیوه‌ها و روش‌های موثر جذب و مصرف زکات با خلا جدی مواجهیم که این امر نیز نیازمند سال‌ها طراحی، اجرا و بازخوردگیری می‌باشد.

هدف از نگارش کتاب حاضر گشودن افق‌های جدید در بحث زکات یا بررسی موشکافانه و تخصصی هر کدام از گزاره‌های آن نبوده است؛ بلکه

ما به دنبال آن بوده‌ایم تا با تالیف و تدوین مطالب مورد نیاز افسران خط مقدم عرصه زکات که همان عاملان زکات هستند، آن‌ها را در زمینه روش‌ها و بایسته‌های جذب و مصرف زکات بی‌نیاز از خواندن کتاب‌های مختلف و پراکنده کنیم؛ بنابراین در این کتاب فقط مطالبی را که هم‌راستا با این موضوع بوده را گرد هم آوردیم و از ذکر مباحث متفرقه، یا تحلیل و سخن‌پراکنی‌های اضافه در هر سرفصل به شدت خودداری نمودیم، به این امید که در راستای احیا و ترویج فریضه زکات قدم کوچکی برداشته باشیم.

کتاب حاضر از چند جهت با سایر کتب و مقالات این موضوع تفاوت دارد. اول آنکه در آن سعی شده تمام سرفصل‌هایی که در مواجهه با مردم به منظور دریافت و مصرف زکات مورد نیاز است در دسترس مخاطب باشد. این ویژگی مخاطب را از مطالعه کتاب‌های زیاد که در هر کدام پیرامون قسمتی از این سرفصل‌ها سخن گفته شده است بی‌نیاز می‌کند. دوم آن‌که بعضی از مباحث مهارتی که در آن مطرح شده در هیچ کتاب دیگری یافت نمی‌شود که این مطالب می‌توانند کمک شایانی به عاملان زکات در دریافت و مصرف زکات نمایند. نکته بعدی نیز قطع این کتاب است که به گونه‌ای طراحی شده تا به سهولت قابل حمل و همراه داشتن باشد و در مواقع نیاز بتوان به راحتی برای تجدید خاطر به مطالب آن مراجعه کرد.

مطالب کتاب حاضر شامل سه عنوان و قسمت کلی می‌شوند که به ترتیب در ۸ فصل کتاب به آن‌ها پرداخته شده است. عنوان اول را میتوان مطالب نظری نامید که پیرامون تعریف، اهمیت و جایگاه، آثار مختلف پرداخت زکات، تبعات ترک آن و... است. اهمیت این عنوان از آن جهت است که کمک شایانی به مخاطب در درک و شناخت چرایی ارزش و جایگاه زکات می‌کند. عنوان دوم که آن را "مهارت‌ها" می‌نامیم شامل مباحث مهارتی و بایسته‌ها و نکات کاربردی در دریافت و مصرف زکات است و به نظر می‌رسد اهمیت مباحث کاربردی و مهارتی در موضوع زکات بر کسی پوشیده نباشد. از طرفی زمانی که در حال فعالیت پیرامون آموزه‌های دینی هستیم طبیعی است که احکام و حدود و صغوری که خداوند متعال در آن زمینه مشخص کرده است را رعایت نماییم و زکات نیز از این مسئله مستثنا نیست. لذا بر عاملین زکات و سایر افرادی که در این موضوع مشغول به فعالیت هستند واجب است که فعالیت‌های خود را در چارچوب شرع و احکام الهی تنظیم نمایند و نسبت به آنها تعدی یا تفریط نداشته باشند. لازمه رعایت احکام الهی در زمینه زکات، شناخت آنهاست که کتاب حاضر سعی نموده است، تمام احکام مورد نیاز عاملان زکات پیرامون اقسام زکوی، نصاب هر کدام، شرایط پرداخت و دریافت آنها و سایر مطالبی که در این باره مورد نیاز

است را مطابق فتاوی مقام معظم رهبری در اختیار مخاطب قرار دهد.

طبیعتاً کتاب حاضر ممکن است نواقص مختلفی داشته باشد لذا از مخاطبین محترم تقاضا نمودیم با انتقادات و پیشنهادات سازنده خود در مورد هر کدام از سرفصل‌های مطرح شده در این کتاب، ما را در زمینه احیا و ترویج زکات یاری نمایند.

محمد هادی هوشیار

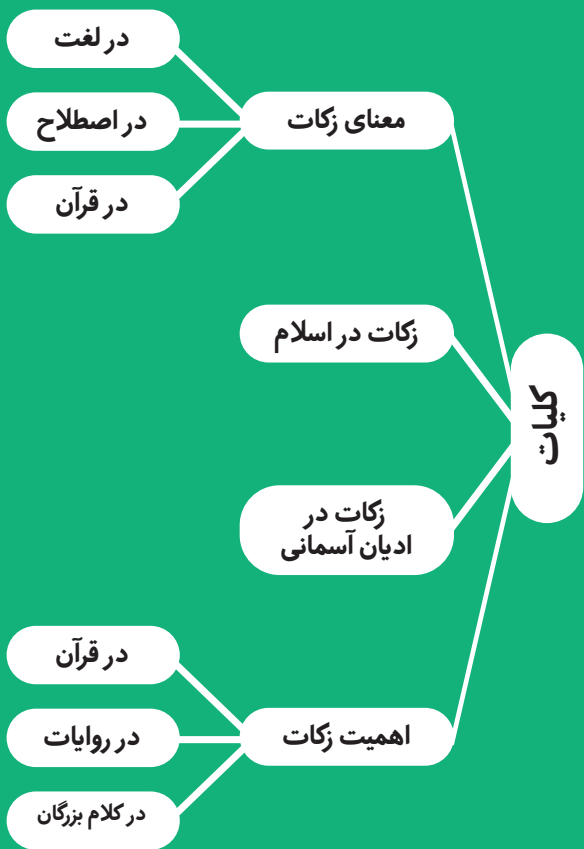
اردیبهشت ۱۴۰۰

اهداف آموزشی درس: انتظار می‌رود که در این درس با
امور زیر آشنا شوید:

۱. معنای زکات در لغت، اصطلاح و قرآن
۲. پیشینه زکات در ادیان آسمانی
۳. اهمیت زکات در آیات قرآن، روایات و کلام بزرگان

معنای زکات

در لغت

زکات در لغت به معنای رشد و پاکیزگی است. «زاء و کاف و واو» به عنوان حروف اصلی این کلمه، دلالت بر نماء و زیادی دارد و به مفهوم رشد و نمو کردن و زیاد شدن می باشد.^(۱)

خلیل بن احمد درباره معنای لغوی زکات می گوید: زکات مال به معنای پاک کردن آن است و جمله «زکا الزرع یزکو» به معنای رشد کردن کشتزار و محصولات می باشد. راغب اصفهانی اصل زکات را به معنای رشدی که از برکت خداوند به دست آمده می داند.^(۲) استاد علامه طباطبایی رحمه الله می نویسد: «معنای لغوی زکات تطهیر می باشد»^(۳). در مصباح الفقیه نیز آمده است: «زکات در لغت به معنی طهارت و نمو است»^(۴).

از مجموعه اقوال فوق به دست می آید که معنای لغوی زکات در اصل، رشد کردن می باشد.^(۵)

معنای اصطلاحی زکات

زکات از نظر شرع به عنوان یکی از فروع دین بیرون کردن اندازه معینی از مال، که به حد نصاب رسیده باشد

۱. معجم مقاییس اللغة، ابوالحسن احمد بن فارس بن زکریا (۳۹۵ ق) تحقیق عبدالسلام محمد هارون، قاهره دار احیاء الکتب العربیه، ۱۳۶۶ ق.

۲. المفردات، ماده «زکو».

۳. المیزان، ج ۱۵، ص ۹؛ ترجمه المیزان، ج ۱۵، ص ۱۲.

۴. مصباح الفقیه، کتاب الزکوة، ص ۲.

۵. امکان سنجی اجرای زکات در ایران، محمد اسماعیل توسلی.

و دادن آن به مستحقان است و وجه تسمیه آن به زکات، به امید برکت یافتن یا برای پاکیزه کردن نفس یا نمودادن به خیرات و برکات است.^(۱) زکات در اصطلاح فقهی پرداخت مقدار معینی از مال است که در قرآن کریم معانی عامی دارد و به کمک‌های واجب و مستحب گفته می‌شود.

در قرآن

زکات در قرآن معنای عامی دارد و به کمک‌های واجب و مستحب گفته می‌شود و گاهی برای کمک به محرومین به جای لفظ زکات، لفظ انفاق، صدقه و ایتاء مال آمده است. همان‌گونه که کلمه زکات گاهی به معنای پاکیزگی آمده است نه پرداخت مال و کمک به محرومین، چنانکه خداوند می‌فرماید: «وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا»^(۲) به حضرت یحیی از ناحیه خود و از نزد خود مهربانی (و رحمت) و پاکی (به او دادیم) و خودنگهدار (و پارسا) بود.

در قرآن کریم واژه زکات به همراه مشتقاتش ۵۹ مرتبه در ۲۹ سوره و ۵۶ آیه به کار رفته، که ۲۷ مورد در کنار نماز آمده است.

به طور کلی آیات مربوط به زکات در قرآن شامل موارد ذیل است:

۱. دسته ای از آیات، اصل زکات را مطرح کرده و آن را در ردیف نماز قرار داده‌اند و پرداخت زکات را مانند

۱. تبیین اللغات لتبیین الایات، محمد قریب، ج ۱، باب زکوة.

۲. مریم ۱۳.

اقامه نماز واجب دانسته و از شعائر دینی و علایم ایمان به حساب آورده‌اند.

۲. آیاتی هستند که به دادن زکات امر نموده و آن را به عنوان معامله با خدا قلمداد نموده‌اند.

۳. برخی از آیات نشان دهنده تشریع اصل این فریضه عبادی و اقتصادی هستند و به طور کلی درباره این که چه مقداری گرفته شود و در چه موردی گرفته نشود، ساکت می‌باشند.

۴. برخی از آیات، مصارف زکات را به طور دقیق شمارش نموده‌اند و رهبری امت اسلامی باید زکات مأخوذه را در این مصارف به کار ببندد.

۵. برخی از آیات کسانی را که زکات نمی‌دهند در ردیف کفار قلمداد کرده‌اند.^(۱)

زکات در اسلام^(۲)

در اسلام زکات دارای معنای گسترده‌ای است و برای هر چیز زکاتی تبیین شده است، مثلاً: زکات داشتن آبرو، حل مشکلات مردم شمرده شده است و حضرت علی (علیه السلام) فرمود: همان‌گونه که ادای زکات مال واجب است، ادای زکات آبرو نیز واجب است. عاریه دادن زیور و زینت آلات، زکات آنهاست.^(۳)

امام صادق (علیه السلام) فرمود: بر هر عضوی زکاتی واجب است. بلکه بر هر لحظه‌ای، پس: زکات چشم، نگاه کردن با عبرت و چشم پوشی از گناهان است.

۱. امکان سنجی اجرای زکات در ایران، محمد اسماعیل توسلی.

۲. قرائتی محسن، زکات.

۳. وسائل الشیعة، ج ۹، ص ۱۵۸.

زکات گوش، شنیدن و گوش دادن به علم و حکمت و قرآن است. زکات زبان، نصیحت کردن مسلمین و بیدار کردن غافلین و تسبیح خداست. زکات دست، نوشتن علوم و بخشش مال است. زکات پا، تلاش و سعی در راه جهاد، تحصیل، اصلاح میان مردم، عیادت و زیارت خوبان است. زکات علم، نشر آن است. زکات قدرت، انصاف است. زکات زیبایی، عفت است. زکات پیروزی، احسان است. زکات شجاعت، جهاد است. زکات سلامتی، سعی در اطاعت اوامر و نواهی الهی است. زکات حکومت، کمک رسانی به درماندگان است. و زکات عقل، تحمل کردن بی خردان است.^(۱)

زکات در ادیان آسمانی

خداوند در قرآن کریم، «نماز» و «زکات» را در کنار یکدیگر قرار داده است. دو حکم واجبی که نه تنها در دین اسلام بر مسلمانان تکلیف شده است بلکه در ادیان گذشته نیز برانجام این دو حکم الهی تاکید گردیده است. خدای سبحان در مورد چند پیامبر از پیامبران گذشته خبر میدهد که ما به آنها برای به پا داشتن نماز و پرداخت زکات وحی کردیم. در اینجا به چند نمونه اشاره می شود.^(۲)

۱. حضرت ابراهیم، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام)
وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ وَ

۱. بحار ج ۷ ص ۷.

۲. زکات، سید رضا تقوی.

جَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ^(۱)

«و ما به ابراهیم، اسحاق را عنایت کردیم و همچنین نوه‌ای به نام یعقوب را؛ و آنها را مردانی شایسته و صالح قرار دادیم و نیز آنان را امام و پیشوایان قرار داده که به فرمان ما هدایتگر مردم بودند و به آنها انجام کارهای نیک و نیز برپا داشتن نماز و پرداخت زکات را وحی فرمودیم. آنها فقط پرستشگران ما بودند.»

۲. حضرت اسماعیل (علیه السلام)

خداوند در توصیف پیامبر عظیم‌الشان^۱ چون اسماعیل «صادق الوعد» می‌فرماید: **وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا^(۲)**

اسماعیل پیوسته خانواده‌اش را به نماز و زکات توصیه میکرد و مورد خشنودی پروردگار^۳ش بود»

۳. حضرت موسی (علیه السلام)

خداوند در مورد حضرت موسی (علیه السلام) می‌فرماید: ما از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم که جز خدای یگانه را عبادت نکنید و به پدر و مادر و نزدیکان خود و یتیمان و مستمندان احسان کنید. سپس در ادامه می‌فرماید: **قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ^(۴)**

و با مردم به نیکی سخن بگویید و نماز را بهپا دارید و زکات را بپردازید»

۴. حضرت عیسی (علیه السلام)

در آیین حضرت عیسی (علیه السلام) بر اقامه نماز

۱. انبیا ۷۲ و ۷۳.

۲. مریم ۵۵.

۳. بقره ۸۳.

و ادای زکات تاکید شده است. قرآن کریم در گزارشی که از فرازهای زندگی آن پیامبر بزرگوار میدهد، از قول او میفرماید: وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا^(۱)

«و خداوند مرا به نماز و زکات، تا هر زمانی که زنده هستم، سفارش فرمود.» نکته قابل توجه این است که آیا نماز و زکاتی که پیروان ادیان گذشته نسبت به آن پایبند بوده‌اند، همانند نماز و زکاتی است که در اسلام تشریع شده است یا تفاوت‌هایی وجود دارد؟ آنچه میتوان در پاسخ این پرسش بیان داشت این است که اصل فریضه اقامه نماز و پرداخت زکات در ادیان گذشته وجود داشته است ولی نماز و یا زکات به شکل و با احکام و مقرراتی که ما طبق دستور اسلام انجام میدهیم، شاید نبوده است.

اهمیت زکات در آیات قرآن

زکات مهم‌ترین واجب مالی دینی است که مورد قبول تمام مسلمانان در همه زمان‌ها بوده و از ضروریات اسلام به شمار می‌رود و انکارکننده آن اگر با علم به ضرورت لازمه آن به انکار خدا و پیامبر باشد مرتد می‌گردد و تا آنجا قابل توجه است که در قرآن، زکات در ردیف نماز آمده و به آن امر شده است و در روایات پیغمبر اکرم. صلی الله علیه و آله. بیش از سایر حقوق مالی به آن اهمیت داده شده و از ترک و کوتاهی در دادن آن شدیداً نکوهش شده است.

در قرآن مجید بسیار درباره زکات سخن گفته شده و به آن تاکید شده و در موارد زیادی وقتی امر به

نماز کرده بلافاصله به زکات دستور داده است و این دو را در کنار یکدیگر ذکر کرده است مثل اینکه می‌فرماید: «وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ^(۱)» نماز را بپا دارید و زکات را بدهید. این تقارن و تلازم (دستور و تأکید به زکات و نماز) اهمیت و ضرورت زکات را می‌فهماند و می‌رساند که نمی‌شود کسی نماز بخواند و زکات ندهد چنان‌که در روایات نیز به این مطلب توجه داده شده که هر کس زکات ندهد نماز او قبول نیست چنان‌که امام محمد باقر - علیه السلام - می‌فرماید: خداوند تبارک و تعالی زکات را مقرون به نماز کرده و می‌فرماید: «أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَمَنْ أَقَامَ الصَّلَاةَ وَلَمْ يُوْتِ الزَّكَاةَ فَكَأَنَّهُ لَمْ يَقِمِ الصَّلَاةَ^(۲)» یعنی پس هر کس نماز بخواند ولی زکات ندهد گویا نماز نخوانده است. خداوند یکی از نشانه‌های مؤمنان را دادن زکات ذکر کرده و می‌فرماید: «وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ^(۳)» مؤمنان کسانی هستند که (دستور دادن) زکات را انجام می‌دهند و به زنان پیغمبر - صلی الله علیه وآله - می‌فرماید: «وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ^(۴)» یعنی نماز به پا دارید و زکات دهید و خدا و رسول را اطاعت نمائید.

و در مورد مشرکین می‌فرماید: «فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ^(۵)» یعنی پس اگر آنان توبه کردند (از شرک و دشمنی) و نماز را به پا داشتند و زکات دادند برادران دینی شما می‌باشند.

۱. بقره ۴۳.

۲. نور ۵۶.

۳. مومنون ۴.

۴. احزاب ۳۳.

۵. توبه ۱۱.

چنان‌که می‌بینیم پس از توبه مشرکین فقط نماز و زکات را میزان در برادر دینی شدن آنان معرفی کرده است. از آیات فوق و آنچه ذکر شده اهمیت زکات از دیدگاه قرآن روشن می‌گردد.

اهمیت زکات در روایات

اهمیت این مالیات اسلامی تا به آن پایه است که:

* طبق بعضی از روایات، هر کس کم‌ترین مقدار زکات را نپردازد نه مؤمن است و نه مسلمان: «مَنْ مَنَعَ قِرَاطًا مِنَ الزَّكَاةِ فَلَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَلَا مُسْلِمٍ»^(۱).

* آنها که از روی گردن کشی فرمان زکات را زیر پا می‌گذارند، به عنوان «قیام بر ضد حکومت اسلامی» و «ارتداد» قابل تعقیب هستند و در صورتی که ارشادها در آنان اثر نکرد، می‌توان با آنها مبارزه مسلحانه کرد و اگر خونشان ریخته شود هدر است. چنان‌که امام صادق (علیه السلام) فرمود: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ فَرَضَ لِلْفُقَرَاءِ فِي أَمْوَالِ الْأَغْنِيَاءِ فَرِيضَةً لَا يُحْمَدُونَ إِلَّا بِأَدَائِهَا وَهِيَ الزَّكَاةُ بِهَا حَقُّنُوا دِمَاءَهُمْ وَبِهَا سُمُّوا مُسْلِمِينَ»^(۲) خداوند بزرگ برای نیازمندان، در اموال بی‌نیازان فریضه‌ای قرار داده که همان زکات است، و خون آنها در سایه آن محفوظ است و نام مسلمان به خاطر آن بر آنها گذاشته می‌شود.

* حتی قبول نماز - بزرگ‌ترین عبادت - در گرو پرداخت آن است: «مَنْ مَنَعَ الزَّكَاةَ وَقَفَ صَلَاتُهُ حَقِّ يَزْكِي»^(۳).

۱. الکافی، کلینی، ج ۳، ص ۵۰۳، الإِسْلَامِيَّة.

۲. الکافی، ج ۳، ص ۴۹۸.

۳. وسائل الشیعه، ج ۶، ص ۱۷.

روزی امام صادق (علیه السلام) آداب و نحوه گرفتن زکات را که در نامه ۲۵ نهج البلاغه نیز آمده است از قول حضرت علی (علیه السلام) نقل فرمود سپس گریه کرد و فرمود: به خدا سوگند حرمت ها را شکستند و به کتاب خدا و سنت پیامبرش عمل نکردند.

زکات، درمان دردهای اقتصادی جامعه است و همان گونه که اگر برای عضوی از بدن کسی ناراحتی پیش بیاید او را از حرکت می اندازد، در جامعه نیز اگر گروهی با مشکلات روبرو شوند، حرکت آن جامعه فلج می شود.

امام رضا (علیه السلام) فرمود: خداوند به من نعمت هایی داده است که دائما نگران آن هستم تا حقوقی را که خداوند نسبت به آنها بر من واجب کرده است پرداخت کنم. سوال شد: شما نیز با آن مقام بزرگی که دارید به خاطر تاخیر زکات از خدا می ترسید؟ فرمود: بله.

امام صادق (علیه السلام) فرمود: خداوند بر این امت چیزی را سخت تر از زکات واجب نکرده است و اکثر هلاکت های امت ها به خاطر نپرداختن آن است. رسول خدا (صلی الله علیه وآله) سوگند یاد کرد که جز مشرک کسی در مورد پرداخت زکات خیانت نمی کند.^(۱) و نیز فرمود: یا علی! ده گروه از امت من کافر می شوند که یکی از گروه ها کسانی هستند که زکات نمی پردازند.^(۲) رسول خدا (صلی الله علیه وآله) در آخرین خطبه خود فرمود: ای مردم! زکات اموال خود را بپردازید. پس هر

۱. بحار الانوار، ج ۹۶، ص ۲۹.

۲. بحار الانوار، ج ۹۶، ص ۳۰.

کس زکات نپردازد، برای او نه نمازی است و نه حجی و نه جهادی.

در روایات متعددی زکات به عنوان یکی از پایه های دین اسلام شمرده شده است^(۱) و فرموده اند: بنای دین اسلام بر پنج چیز استوار شده است: بر نماز، حج، زکات، روزه و ولایت.^(۲)

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمودند: قبل از ظهور حضرت مهدی (علیه السلام) فرهنگ اقتصادی مردم به نحوی است که حرام خواری ارزش و غنیمت، ولی پرداخت زکات خسارت شمرده می شود. در آن زمان کسی را می بینی که ثروت زیادی نزد اوست و از آغاز مالکیت، هرگز زکات نداده است. در آن روزگار که امام مهدی (علیه السلام) ظهور کند، ثروتمندان باید حق خدا را بدهند و اگر ممانعت کنند، گرفتار قهر ولی الله قرار خواهند گرفت.^(۳) آری روز ظهور روز پایان گرسنگی و فقر است گرچه به بهای محو ثروتمندان بی درد و مرفهان بی تفاوت باشد. در آن روز تبعیض ها از بین خواهد رفت و اموال عمومی به طور مساوی در میان مردم تقسیم خواهد شد و در آن روز کسی را که نیازمند به زکات باشد، مشاهده نخواهی کرد.

کافی به سند خود از امام صادق علیه السلام و آن حضرت از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله روایت کرده است که: هر مالی که زکاتش داده نشود ملعون است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله: «الزكاة قنطرة الاسلام

۱. مستدرک، ج ۱، ص ۵۰۷.

۲. کافی، ج ۲، ص ۲۱، ح ۸.

۳. جامع الأخبار، ص: ۱۴۱.

فمن اذاها جاز القنطرة ومن منعها احتبس دونها وهي تطفىء غضب الرب^(۱)» زکات پل اسلام است؛ هر کس آن را پرداخت کند از پل می‌گذرد و هر کس آن را منع کند به سبب آن محبوس است و زکات خشم پروردگار را خاموش می‌کند.

حضرت امام صادق علیه السلام: «السُّرَّاقُ ثَلَاثَةٌ: مَانِعُ الزَّكَاةِ وَمُسْتَحِلُّ مَهْرِ النِّسَاءِ! وَكَذَلِكَ مَنْ اسْتَدَانَ دِينَارًا وَلَمْ يَنْوِ قَضَاءَهُ^(۲)». ربایندگان [اموال مردم] بر سه دسته اند: کسی که زکات نمی‌دهد، کسی که مهر زنان را می‌خورد و کسی که قرض می‌کند و نیت پرداخت آن را ندارد». حضرت امام صادق علیه السلام: «مَنْ مَنَعَ قِيْرَاطًا مِنَ الزَّكَاةِ فَلَيْمَتْ إِنْ شَاءَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا^(۳)». کسی که ذره‌ای از زکات را ندهد یا یهودی یا نصرانی می‌میرد.

اهمیت زکات در کلام بزرگان

مقام معظم رهبری

زکات یک شاخص نظام‌ساز است
زکات که دارای جنبه‌های فردی است و گذشت و اعطای «ما یحب» را به انسان می‌آموزد که خود این یک تجربه و آزمون بسیار مهم است، اما یک ترجمان اجتماعی دارد؛ زکات در استعمالات قرآنی، به معنی مطلق انفاقات است اعم از زکات مصطلحی است که در آیه‌ی شریفه‌ی «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً» به آن اشاره

۱. بحار الانوار، ج ۹۶، ص ۱۵؛ امالی طوسی، ج ۲، ص ۱۳۶.

۲. خصال، ج ۱، ص ۷۴.

۳. الکافی، کلینی، ج ۳، ص ۵۰۵، الإسلامیة.

شده است؛ زکات یعنی مطلق انفاقات مالی، [اما] جنبه‌ی اجتماعی و ترجمان اجتماعی نظام ساز زکات این است که انسانی که در محیط اسلامی و جامعه‌ی اسلامی، برخوردار از مال دنیوی است، خود را متعهد میداند، مدیون میداند، طلبکار نمیداند، خود را بدهکار جامعه‌ی اسلامی میداند؛ هم در مقابل فقرا و ضعفا، هم در مقابل سبیل الله؛ بنابراین زکات با این نگاه، یک حکم و شاخص نظام ساز است.^(۱)

زکات موجب طهارت انسان می‌شود
 زکات هم آن تعبیه مالی‌ای است که موجب طهارت انسان میشود: «**خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا**»^(۲). گرفتن این واجب و این صدقه‌ی مالی از مردم، موجب طهارت روح و پاکسازی آنها از دنائتها و لئامتها و حرص و بخل و بقیه آلودگیهاست.^(۳)

زکات برای ریشه کن کردن فقر است

تشکیل مجمعی از صاحب نظران برای اقامه‌ی نماز، یکی از شایسته‌ترین و ضروری‌ترین کارهایی است که باید در جمهوری اسلامی صورت می‌گرفت؛ زیرا برپاداشتن نماز، نخستین ثمره و نشانه‌ی حکومت صالحان است؛ و در رتبه‌ی بعد از آن است که نوبت به «زکات» به مثابه‌ی تنظیم مالی جامعه و ریشه‌کن کردن فقر، و نیز «امر به معروف و نهی از منکر» - یعنی سوق دادن به نیکیها و باز داشتن از بدیها - می‌رسد؛ «**الَّذِينَ**

۱. بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۴/۰۱/۰۱.

۲. توبه ۱۰۳.

۳. بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز عید فطر ۱۳۷۵/۱۱/۲۱.

إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ^(۱). (۲)

زکات از بین برنده دلبستگی به مال است

۳۱

این زکات و انفاق هم که یک عبادت بزرگ محسوب می‌شود، دارای جسم و روحی است. «وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ^(۳)». این زکات، باید آن حرص و بخل درونی ما را بشکند و آن دلبستگی ما به مال و به زخارف دنیوی را از بین ببرد. این زکات، زکات خوبی است. (۴)

اهمیت والای این فریضه‌ی بزرگ که مکرراً در قرآن در کنار نماز از آن یاد شده است، ایجاب میکرد که بسیار پیش از این به اقامه‌ی آن پرداخته شود. ما مسئولان نظام جمهوری اسلامی باید از کم‌کاری خود در این باره آمرزش خداوند را طلب کنیم و به عفو و پناه ببریم.

قرآن در ستایش مجاهدان راه حق، کارکرد آنان را پس از پیروزی، اقامه‌ی صلات و ایتاء زکات و امر به معروف و نهی از منکر می‌داند و در حقیقت، نخستین و مهم‌ترین وظایف آنان را در هنگام تشکیل حکومت معین میکند. این جایگاه برجسته‌ی زکات است.

نظام جمهوری اسلامی برای تحقق احکام اسلامی و تشکیل مجتمع اسلامی پدید آمده است، پس باید این فریضه‌ی بزرگ را در سرلوحه‌ی برنامه‌های خود گذارد.

۱. الحج ۴۱

۲. پیام مقام معظم رهبری به اولین اجلاس سالیانه‌ی اقامه‌ی نماز در مشهد مقدس ۱۳۷۰/۰۷/۱۶.

۳. تغابن ۱۶.

۴. سخنرانی مقام معظم رهبری در دیدار با اقشار مختلف مردم (روز سی‌ام ماه مبارک رمضان) ۱۳۶۹/۰۲/۰۶.

باید اعتراف کنیم که در این زمینه کار تحقیقاتی و معرفتی نیز در سطح نیاز و ضرورت انجام نگرفته است. بحث فقهی زکات، امروز میتواند آفاق گسترده‌تری از همه‌ی آنچه در کتب گذشتگان هست، درپیش چشم باحثان و محققان بگشاید. فریضه‌ی زکات در صدر اوّل، پس از هجرت به مدینه تشریع شده، درحالی‌که عنوان زکات در آیات مکی قرآن کریم بارها تکرار گردیده است. نکاتی از این قبیل که ما را به ژرف‌اندیشی در این مقوله‌ی مهم فرامی‌خواند، کم نیست.

به هر حال امید است نهضت احیا و ترویج زکات در همه‌ی سطوح به کارکردهای شایسته‌ی خود منتهی شود و برکات بی‌پایان آن شامل مردم ما و کشور ما و نظام مقدّس جمهوری اسلامی گردد.^(۱)

آیت الله جوادی آملی (دام ظلّه)^(۲)

بنابر روایت، صورت نورانی که در طرف راست مؤمن در قبر قرار می‌گیرد باطن نماز است، این حقیقت نماز است؛ و آن صورتی که طرف چپ او است می‌گوید: «من زکات او هستم»

زکات تنها مربوط به مال نیست بلکه هر نعمتی را که خداوند سبحان به انسان می‌دهد، انسان موظّف است که زکات آن نعمت را بپردازد. هیچ نعمتی بی مسئولیت نیست. در روایات ما آمده است که: «زکاة العلم التعلیم»^(۳)؛ «زکات علم، یاد دادن است»؛ «زکاة

۱. پیام مقام معظم رهبری به اجلاس سالانه زکات ۱۳۹۶/۹/۸.

۲. برگرفته از: اسرار عبادات، آیه الله جوادی آملی، نشر الزهرا، ص ۵۷.

۳. احیاء العلوم، غزالی، ج ۵، ص ۱۷۰.

المال الانفاق فی سبیل الله»^(۱)؛ «زکات مال، انفاق کردن در راه خداست»؛ «زکاة الجمال العفاف»^(۲)؛ «زکات زیبایی، عفت داشتن و پاکدامنی است»؛ «زکوة الشجاعة الجهاد فی سبیل الله»^(۳) «زکات شجاعت، جهاد کردن در راه خداست»

هر نعمتی که خدای سبحان مرحمت کند، زکات آن نعمت را متنعم باید بپردازد. اگر به او علم داد، موظف است به خاطر خدا به دیگران بیاموزد. اگر به او مال داد باید در راه خدا صرف نماید. اگر به او جمال داد موظف است از دیگران بیش تر پاک دامن باشد؛ همه باید عقیف باشند، اما آن کسی که از جمال متنعم است وظیفه اش درباره عفت بیش از دیگران است.

همه باید جهاد کنند، اما آن که از خُلق شجاعت برخوردار است، وظیفه اش بیش تر است. اگر خدای سبحان به کسی نعمت شجاعت داد، در برابر این نعمت مسئولیتی هم تعبیه شده است و آن فداکاری در راه خداست.

اینها به عنوان زکات است. اگر زکات آن نعمت را داد، این زکات به صورت نورانی در قبر با او محشور می شود و طرف چپ او می ایستد و نمی گذارد از آن طرف به او آسیبی برسد.

۱. غرر الحکم.

۲. همان.

۳. همان.

سوالات

۱. معنای لغوی زکات را توضیح دهید.
۲. آیا زکات در ادیان دیگر نیز بوده است؟ توضیح دهید.
۳. دو جمله از بزرگان دینی درباره اهمیت زکات بیان کنید.
۴. چند مورد از نشانه‌های با اهمیت بودن زکات بر اساس روایات را توضیح دهید.

درس دوم: آثار پرداخت زکات

اهداف آموزشی: انتظار می‌رود که در این درس با امور
زیر آشنا شوید:

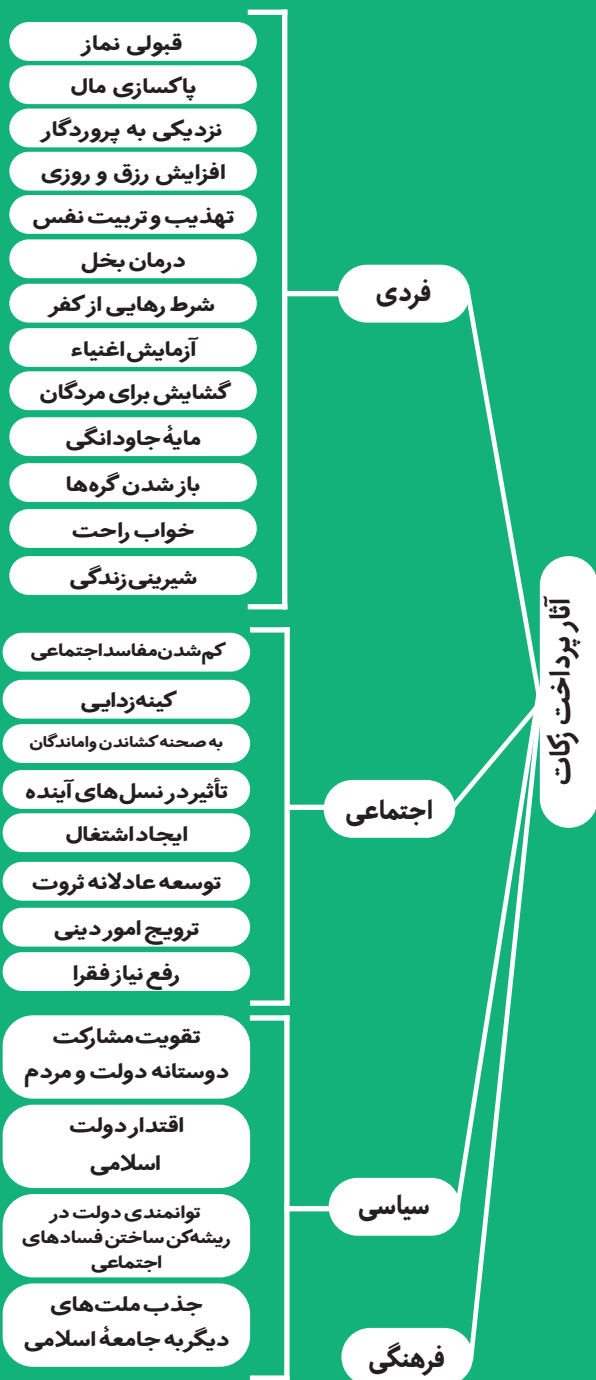
۱. آثار فردی پرداخت زکات مانند قبولی نماز، افزایش رزق

و روزی و...

۲. آثار اجتماعی پرداخت زکات

۳. آثار سیاسی پرداخت زکات

۴. آثار فرهنگی پرداخت زکات

برای واجبات مالی، اهدافی در نصوص دینی در چند بخش تعریف شده است.

نخست: اهداف مربوط به پرداخت کننده، مانند تطهیر^(۱)، تزکیه^(۲)، رشد فضیلت‌ها^(۳)، کسب خشنودی خدا^(۴)، آزمایش توانگران^(۵)، برکت و حفظ مال^(۶) و دوم: اهدافی مربوط به دریافت‌کننده و جامعه، همچون تأمین نیازهای محرومان^(۷) و ریشه کن شدن فقر^(۸) و...

آثار فردی پرداخت زکات

قبولی نماز

ارتباط و آمیختگی زکات و نماز به گونه‌ای است که قبولی نماز منوط به پرداخت زکات است. این شرط بیانگر وجود پیوند طبیعی و ارتباط ناگسستنی بین این دو واجب است. یعنی پذیرش هریک از زکات و نماز، در گرو پذیرش دیگری است.

امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَرَنَ الزَّكَاةَ بِالصَّلَاةِ فَقَالَ: (أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ)^(۹) فَمَنْ أَقَامَ الصَّلَاةَ وَلَمْ يَوْتَ الزَّكَاةَ فَكَأَنَّهُ لَمْ

۱. توبه/۱۰۳.

۲. لیل/۱۸.

۳. بقره/۲۹۵.

۴. همان.

۵. آل عمران/۱۸۹؛ ابن بابویه، من لا یحضره الفقیه، ۷/۲.

۶. همان، ۲/۲.

۷. همان، ۲/۴.

۸. همان، ۲/۷.

۹. بقره، آیه ۴۳.

يُقِمُ الصَّلَاةَ. خداوند بزرگ زکات را با نماز همراه ساخت و فرمود: نماز را برپا دارید و زکات بپردازید» پس هر کس نماز بگذارد ولی زکات نپردازد مانند آن است که نماز نخوانده است.

البته همانطور که نماز بدون زکات پذیرفته نمی‌شود، زکات و انفاق بدون نماز ارزشی ندارد زیرا این دو مکمل یکدیگرند و بدین جهت، در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند، چون هیچ عملی بدون نماز، مورد قبول درگاه حق واقع نمی‌گردد. «**ان قُيِّلَتْ قُبِلَ ما سواها وان رُدَّتْ رُدَّ ما سواها؛**»^(۱) چنانچه نماز قبول شود، سایر اعمال نیز پذیرفته می‌شود و چنانچه رد شود سایر اعمال نیز مردود می‌گردد. پیامبر صلوات الله علیه وآله فرمود: هر کس زکات مال خود را مستقل بدهد و نماز را با حدود و شرایط به جا آورد و به این دو چیزی از گناهان که آن را باطل کند ملحق نکند در روز قیامت در حالی وارد محشر میشود که تمام حاضرین در قیامت به حال او غبطه می‌خورند تا اینکه نسیم بهشتی او را تا بالاترین غرفه‌ها و تالارهای بهشت، به محضر محمد (صلوات الله علیه وآله) و خاندان طیبین و طاهرین آن حضرت که این شخصی آنها را دوست می‌داشته بالا می‌برد.

هر کس که زکات مالش را نداد ولی نمازش را به جا آورد، نمازش نگاه داشته میشود و به آسمان نمی‌رود تا وقتی که زکات مالش بیاید. پس اگر زکات را داد، به صورت راه‌وارترین اسب برای حمل نمازش در می‌آید و نماز را تا ساقه عرش با خود می‌برد و حمل می‌کند.... ولی اگر نسبت به زکاتش بخل ورزد و آن را پرداخت نکند امر

می شود (به ملائکه که نمازش را به او برگردانند)، پس نماز به آن شخص برگردانده می شود و نمازش در هم پیچیده می شود همچنان که لباس کهنه را می پیچند و آن را به صورت آن فرد می زنند و به او گفته می شود: ای بنده خدا این نماز بدون زکات به چه درد می خورد؟

نقش زکات در احیاء نماز

از اهداف اساسی هر یک از انبیا، اقامه نماز و حاکمیت آن در جامعه است. بدیهی است اقامه نماز و تحقق شایسته آن در جامعه نیازمند امکانات متعددی است. آشنا کردن مردم با جایگاه نماز و مسائل و احکام آن تبلیغ و ترویج نماز، گسترش و تعمیق فرهنگ نماز، به منابع مالی وابسته است؛ زیرا آموزش، ترویج و اقامه نماز به مکان و به افرادی که در این کار تبحر و تخصص داشته باشند، نیاز دارد. هزینه ساخت مساجد و مصلی و سایر هزینه های مربوط به نماز از طریق زکات به بهترین شکل میسر است. بنابراین میتوان از این نظر هم ارتباط محکم و مستقیمی بین نماز و زکات ملاحظه نمود.^(۱)

پاك سازى مال و رشد معنوى زكات دهنده

پرداخت زکات، نوعی پاک سازی اموال به شمار می آید که به صورت تکلیف شرعی و الهی، در شرایطی ویژه، بر درآمدها و اموال خاصی تعلق می گیرد. مؤمن پس از پرداخت زکات اموال خود، از نظر معنوی نیز مقامش بالا می رود. خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید: «خُذْ

۱. زکات: سهمی برای شکوفایی، غلامعلی نعیم آبادی، محمد رضا نعیم آبادی، علی خلجی

مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا^(۱)؛ از اموال آنان (مؤمنان) صدقه ای (زکات) بگیرتا به این وسیله، آنها را پاک سازی و پرورش دهی
 امیرمؤمنان علی علیه السلام در تشویق به پرداخت زکات می فرماید: «فَمَنْ أَعْطَاهَا طَيَّبَ النَّفْسَ بِهَا^(۲)»؛ کسی که زکات اموالش را می پردازد، جان خود را پاکیزه می سازد.

نزدیکی به پروردگار

هدف مؤمن، به دست آوردن رضایت الهی و نزدیکی به درگاه ذات باری تعالی است که یکی از اسباب رسیدن به این هدف، ادای تکلیف مالی؛ یعنی پرداخت زکات اموال به فرمان خداوند است. امام علی علیه السلام می فرماید: «إِنَّ الزَّكَاةَ جُعِلَتْ مَعَ الصَّلَاةِ قُرْبَانًا لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ^(۳)». زکات به همراه نماز، وسیله نزدیکی مسلمانان به درگاه پروردگار قرار داده شده است. رحمت خاص الهی شامل هرکسی نمی شود، ولی خداوند، مؤمنان باتقوا را که زکات می پردازند، از رحمت ویژه خویش بهره مند می سازد. در قرآن کریم آمده است: وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَ يُوْنُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ^(۴) رحمت همه موجودات را دربرگرفته و به زودی، آن را برای کسانی که پرهیزکاری درپیش می گیرند و زکات می دهند و به آیات ما ایمان می آورند، مقرر می دارم.

۱. توبه ۱۰۳

۲. وسائل الشیعه، ج ۹، ص ۱۵.

۳. وسائل الشیعه، ج ۹، ص ۱۵.

۴. اعراف ۱۵۶

افزایش رزق و روزی

۴۱

هریک از کلمات زکات و برکت و واژه‌های مربوط به آن بارها در قرآن آمده است و این نشانه آن است که زکات، مساوی برکت است. آری بریدن شاخه‌های درخت انگور، در ظاهر کوتاه کردن درخت است، ولی در واقع سبب رشد آن می‌شود. در قرآن می‌خوانیم: **يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُزِيلُ الصَّدَقَاتِ^(۱)**. خداوند ربا را محو می‌کند، ولی صدقات را رشد می‌دهد. در روایات زیادی می‌خوانیم: **«الزَّكَاةُ تَزِيدُ فِي الرِّزْقِ»^(۲)** زکات روزی انسان را زیاد می‌کند. پرداخت زکات بیمه کردن مال است امام کاظم (علیه السلام) فرمود: اموال خود را از طریق زکات بیمه کنید^(۳).

رابطه بین زکات و زیادت رزق در قرآن چنین ترسیم شده است: «آنچه را در راه خدا انفاق شود، خداوند جای آن را پر خواهد کرد» **وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ...^(۴)** **مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ.^(۵)**

بهترین توجیه برای این کلام، بیان نورانی پیامبر است که فرمود: «ما نقص مال من صدقة»^(۶)، هیچ مالی با صدقه دادن کاسته نخواهد شد^(۷) و در آیه دیگر آمده است: «آنهایی که برای رضای خدا زکات مال خود را

۱. بقره ۲۷۶

۲. بحار الأنوار: ۸/۱۸۳/۷۸

۳. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۶، ص ۶

۴. سباء ۳۹

۵. حدید ۱۱

۶. بحار الأنوار: ۶۲/۱۳۱/۹۶

۷. ابن بابویه، ۱۶۱۳، ج ۴: ۳۸۱

به فقرا می دهند، ثروت خود را چند برابر می افزایند». وَمَا آتَيْتُمْ مِّنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ^(۱).

تهذیب و تربیت نفس

پیامبران الهی از جانب خداوند ماموریت پیدا کردند تا استعدادهای درون وجود انسان را از طریق تعلیم جانب خداوند سبحان، استعدادهای درونی و گنجینه‌ها و تهذیب استخراج نموده و آنها را به رشد و بالندگی هدایت نمایند.

برنامه‌های تهذیبی و تربیتی انبیاء، چیزی جز انجام واجبات و ترک محرمات نیست. اولیاء الهی بخش مهمی از فعالیت‌های تربیتی خود را از مسیر اجرای احکام دین دنبال می‌کنند، چون عمل به احکام واجب و مستحب و خودداری از مشتهیات نفسانی و ترک منکرات و محرمات، بر روح و روان انسان اثرگذار است زیرا هر کدام از این احکام بار تربیتی خاصی دارند، چنان‌که در برخی از روایات پیشوایان معصوم (علیهم السلام) به آثار تربیتی و اجتماعی این احکام اشاره شده است.

زکات که یکی از احکام ضروری اسلام می‌باشد و در قرآن کریم در کنار نماز قرار گرفته، از اثر تربیتی بالایی برخوردار است. با این که زکات یک عبادت مالی و اقتصادی به حساب می‌آید ولی عبادت‌های مالی، گاهی در ردیف جهاد قرار می‌گیرند و می‌توان از پرداخت کنندگان به عنوان مجاهد فی سبیل الله نام برد، همان‌طور که قرآن می‌فرماید:

«وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»^(۱) با مال و جانتان در راه خدا جهاد کنید.

علاوه بر اثرات و برکات اقتصادی و اجتماعی زکات، آثار تربیتی و تزکیتی آن را نباید مورد غفلت قرار داد.

درمان بخل

بخل عیبی است که عیوب دیگری را به دنبال خواهد آورد: بی اعتنایی به مردم، سنگدلی، عذرتراشی، دروغ پنداشتن ادعای فقرا، از دست دادن دوستان خوب، گاو صندوقی برای وارثان، سخت‌گیری نسبت به خود و بستگان، سوءظن به وعده‌های خداوند، تحقیر شخصیت خود در جامعه، به جای توکل داشتن بر خدا توکل نمودن بر مال خود و... گوشه‌ای از آثار بخل است. افرادی که به فکر خودسازی و اصلاح خود هستند، باید خود را از این عیب دور بدارند: «وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»^(۲). یکی از امامان معصوم (علیهم السلام) را دیدند که از اول شب تا صبح در حالی که مشغول طواف کعبه بود، تنها یک دعای کرد و آن این بود که خدا! مرا از بخل دور بدار. شاید مراد از آیه ۱۰۳ سوره توبه که به پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) دستور می‌دهد: خذ من اموالهم صدقه... تطهرهم و تزکیهم، (زکات اموال مردم را بگیر و آنان را پاک کن)، مراد پاک کردن مردم از مرض بخل و حب دنیا باشد امام صادق

(علیه السلام) فرمود: هر کس زکات مال خود را بپردازد، قطعاً از بخل حفظ شده است.

شرط رهایی از کفر

کفار، با توبه و نماز و زکات می‌توانند خود را برهانند: قرآن می‌فرماید: **فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ**: پس اگر توبه کرده و نماز به پا داشتند و زکات مال دادند در این صورت برادر دینی شمايند»^(۱)

آزمایشی برای اغنیاء

زندگی دنیا، فراز و نشیب دارد و با تلخیها و شیرینیها، غمها و شادیها، سختیها و سهولتها آمیخته است. راه پرپیچ و خم زندگی آن برای انسان، صحنه آزمایش است. انسان در فراز و نشیبهای زندگی، در امتحان قرار می‌گیرد و میزان ظرفیت و مقاوم تدبیر و تفکر، ایمان و اخلاصش در همین میدانهای سخت آزمایش به نمایش گذاشته می‌شود. در نظام خلقت، علاوه بر این که آزمایشها اثر تربیتی بالایی دارد، همچنین در برملا کردن حقیقت وجودی انسان و به نمایش گذاشتن ظرفیت درونی او نقش تعیین کننده‌ای را بازی می‌کند و از همین رهگذر، فاصله گفتار و کردار، حرف و عمل او نیز به دست می‌آید، قرآن کریم در این مورد می‌گوید: **«وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ»**^(۲)

«ما مردمانی را که پیش از آنان بودند، آزمودیم تا

۱. توبه ۱۱

۲. عنکبوت آیه ۳

خداوند آشکار گرداند که چه کسانی راستگو و چه کسانی دروغگو هستند.»

برای مردمی که درآمدها و امکانات اقتصادی، زندگی آنان را سرشار از رونق و رفاه کرده است، آزمایشی به وجود آمده که چگونه با امکانات موجود، زندگی خود را سامان می‌بخشند؟ آیا دستیابی به ثروت، اخلاق آنان را دگرگون کرده است؟ آیا به مستی ثروت (سُکرِ المال)^(۱) مبتلا شده‌اند؟ آیا امکانات فراوان اقتصادی، آنان را به اشرافی‌گری کشانده است؟

آنچه از معارف اسلامی به دست می‌آید این است خداوند، درجات و مراتب انسان‌ها را در صحنه آزمون‌ها مشخص می‌کند و هر کس از آزمون با موفقیت خارج شود، می‌تواند به مرتبه بالاتری قدم بگذارد. یکی از این میدان‌های آزمایشی را که خداوند برای ثروتمندان ایجاد کرده است تا آنان را بدین وسیله مورد امتحان قرار پرداخت زکات است. ثروتمندی که بخشی از دسترنج اقتصادی و مالی خود را براساس حکم شرعی و تعهد انسانی برای تامین نیازهای معیشتی نیازمندان در اختیار آنان قرار می‌دهد، در عرصه یک آزمایش قرار گرفته است و با موفقیت این آزمون را پشت سر گذاشته است.

یکی از نزدیکان و خدمتگزاران به امام صادق (علیه السلام) شخصی به نام «معتب» است، او می‌گوید: از امام صادق (علیه السلام) شنیدم که در مورد

علت و فلسفه تشریع زکات فرمود: «إِنَّمَا وُضِعَتِ الزَّكَاةُ
إِخْتِبَارًا لِلْأَغْنِيَاءِ وَمَعُونَةً لِلْفُقَرَاءِ»^(۱)

همانا زکات برای آزمایش ثروتمندان و کمک به
مستمندان تشریع شده است.

امام صادق علیه السلام فرمود: «زکات برای آن
واجب شده است که توانگران آزمایش شوند و بینوایان
زندگی داشته باشند، اگر مردم زکات خود را می پرداختند
یک مسلمان بینوا باقی نمی ماند و همه بینوایان با همین
حقّی که خداوند واجب کرده است بی نیاز می گشتند.
مردم، بینوا و نیازمند و گرسنه نمی شوند مگر به جهت
تقصیر اغنیا.»^(۲)

سبب گشایش برای مردگان

شخصی به امام صادق (علیه السلام) گفت: برادرم
از دنیا رفته است و زکات زیادی به عهده اش بود، من
آنها را پرداخت کردم، امام فرمود: با این عمل مشکل او
برطرف می شود.

مایه جاودانگی

چون پرداخت زکات در حقیقت ذخیره قیامت
می شود، بنابراین مال فانی را جاودانه می کند.
کامیابی های احتمالی و موقت و پردرد سردنیارامی توان
از طریق پرداخت زکات به کامیابی های قطعی و دائمی
وبی درد تبدیل نمود.

۱. کتاب من لا یحضره الفقیه

۲. وسائل الشیعه، کتاب الزکاة، ص ۴

باز شدن گره‌ها

قرآن می‌فرماید: «فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى، وَ صَدَّقَ بِالْحُسْنَى، فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى»^(۱) هر کس بخششی نماید و پرهیزگار باشد و حقیقت را تصدیق نماید، ما کارهای مشکل او را آسان می‌کنیم.

خواب راحت

به امام (علیه السلام) گفتند: فلانی در خواب به مشکلات و ناگواری‌هایی برمی‌خورد، امام (علیه السلام) فرمود: این به خاطر آن است که زکات خود را در راه صحیح مصرف نمی‌کند.

سبب شیرینی زندگی

امام صادق (علیه السلام) فرمود: اگر مردم حقوق خود را ادا کنند، قطعاً در زندگی شیرینی به سر خواهند برد: **لَوْ أَنَّ النَّاسَ أَدُّوا حُقُوقَ أَمْوَالِهِمْ لَكَانُوا عَاشِينَ بِخَيْرٍ**^(۲)

آثار اجتماعی پرداخت زکات

زکات به جز تأثیرات فردی، به واسطه جامعیتی که دارد در روابط و مسائل اجتماعی نیز تأثیر غیرقابل انکاری دارد. تأثیر زکات در زندگی اجتماعی یعنی تأثیری که علاوه بر حیات فردی، در زندگی گروهی نیز نقش دارد. در این مرحله، دایره تأثیرات زکات و اندازه‌ی اجتماع و روابط انسانی گسترده می‌شود. در ادامه به تعدادی از آثار

۱. لیل ۶، ۷، ۵.

۲. وسائل، ج ۶، ص ۲.

اجتماعی زکات که برگرفته از معارف دین است اشاره می‌نماییم.^(۱)

کم شدن مفاسد اجتماعی

هم ازدیاد سرمایه زمینه‌ساز فساد است که با پرداخت خمس و زکات ثروت‌ها تعدیل و مفاسد مهار می‌شود و هم فقر ممکن است زمینه وقوع سرقت، دریافت رشوه، خیانت و امثال آن شود که دریافت خمس و زکات و... این زمینه را می‌خشکاند و از بین می‌برد. بنابراین پرداخت خمس و زکات، در مهار مفاسد اجتماعی نقش مهمی دارد.

کینه‌زدایی

با پرداخت زکات، کینه محرومان بر طرف و به محبت و دوستی تبدیل می‌شود و این محبت و دوستی در تعاون و یاری یکدیگر و تولید بهتر و بیشتر و حفاظت از دستاوردهای جامعه اسلامی نقش مهمی دارد.

به صحنه کشاندن و اماندگان

فقر و گرسنگی، انسان را به انزوا و گوشه‌گیری و بدبینی و ناامیدی و حقارت‌پذیری می‌کشاند، اما زمانی که با پرداخت خمس و زکات و سایر انفاقات مشکلات اقتصادی مردم حل شود، تلاش، نشاط، دلسوزی و حضور مردم در صحنه‌های مختلف بیشتر می‌شود.

تاثیر در نسل آینده و جامعه فردا

در بسیاری از کتابهای تربیتی و روان‌شناسی، به هسته مرکزی تربیت که انتخاب همسر و لقمه حلال

۱. زکات، محسن قرائتی

است، کمتر توجه شده است. اسلام برای تربیت نسل آینده، قبل از آمیزش جنسی به مسئله انتخاب همسرو بعد از آن به نقش لقمه حلال بسیار توجه و تاکید دارد. پرداخت زکات، سبب پاک و حلال شدن رزق است و لقمه‌ها را از حق محرومان پاک می‌کند و نقش لقمه پاک در جامعه و نسل آینده از طریق گرایش به خوبی‌ها و کمالات و تنفر از بدی‌ها بر کسی پوشیده نیست.

ایجاد اشتغال

یکی از مسائل مهم جامعه، وجود بیکاری است که زمینه‌ساز انواع انواع فسادهاست. اگر مردم خمس و زکات را خود بپردازند، چرخهای اقتصاد به گردش درمی‌آید و بخش مهمی از افراد بیکار شاغل خواهند شد. همان‌گونه که گاهی از طریق مضاربه یا قرض الحسنه می‌توان ایجاد اشتغال کرد، از طریق پرداخت خمس و زکات نیز می‌توان ایجاد اشتغال کرد.

توزیع عادلانه درآمد و ثروت

برای تحقق جامعه اسلامی، شبیه یک خانواده منسجم که در آن، ثروت به‌طور عادلانه توزیع و نیازهای اساسی تمامی افراد مستحق، از طریق کمک‌های برنامه‌ریزی شده و سازمان‌یافته دولت، برآورده شود، اسلام، یک سیستم امنیت اجتماعی توانمند ایجاد کرده است و به‌گونه‌ای به آن تقدس مذهبی بخشیده است.

از آنجا که انسانها هیچ‌یک به‌طور مطلق و همه‌جانبه با یکدیگر برابر و مشابه نیستند، بنابراین توقع برابری مطلق سطح درآمدها، انتظار گزافی است. برابری مطلق

در اقتصاد اولاً شدنی نیست؛ ثانیاً ظلم و تجاوز است؛ ثالثاً اجتماع خرابکن است چرا که در نظام طبیعی خدادادی میان انسانها تفاوت و تمایز وجود دارد. این اختلاف سطح‌ها و تفاوت‌ها است که حرکت‌ها را پدید آورده و مایه جذب انسانها به همدیگر میشود.^(۱)

مفهوم اسلامی عدالت در توزیع درآمد و ثروت، سهم افراد در تولید ثروت جامعه را نادیده نمیگیرد. اسلام، نابرابری در درآمد را جایز می‌شمارد زیرا تمامی افراد ویژگی‌ها، توانایی‌ها و تأثیرات اجتماعی برابری ندارند. از اینرو، عدالت توزیعی در جامعه اسلامی، پس از:

تضمین یک سطح زندگی مناسب برای تمامی اعضای جامعه از طریق آموزش و شغل متناسب، دستمزدهای عادلانه، امنیت اجتماعی و کمک مالی به تهیدستان از طریق زکات.

و تشدید توزیع ثروت از طریق سیستم اسلامی تقسیم ارث فوت‌شدگان، تفاوت در میزان ثروت با توجه به تطابق با سهم افراد در تولید ثروت و ارائه خدمات اجتماعی است.

براین اساس آنچه نظام اسلامی در پی آن است نه برابری مطلق بلکه برابری نسبی در سطح معیشتی است، یعنی اینکه افراد به قدری سرمایه در دسترس داشته باشند که بتوانند متناسب با مقتضیات روز از زندگی برخوردار شوند، وضعیتی که از آن به توازن اقتصادی جامعه یاد میشود. بنابراین سیستم امنیت اجتماعی و توزیع عادلانه درآمد و ثروت یکی از وظایف دولت اسلامی و متضمن سطح زندگی آبرومندانه‌ای

برای تمامی افرادی است که توانایی تأمین نیازهای خود را نداشته و یا اینکه دارای سطح رفاهی کمتری نسبت به اکثریت افراد جامعه هستند.

آموزه‌های اسلامی به‌وفور، به اهمیت برابری و عدالت و نفی شکاف طبقاتی در تمامی امور اجتماعی و اقتصادی پرداخته است و با واقع‌بینی، اختلاف طبقاتی را دیده و برای آنچه که از این اختلاف خطرناک تشخیص داده، یعنی اختلاف در سطح زندگی مادی و نتایج و آثار آن، علاج اندیشیده و در سایر قسمت‌ها با دستورات اخلاقی و تربیتی نتایج صحیحی از این اختلاف گرفته است. امام موسی صدر، رهبر شیعیان لبنان در کتاب خود مینویسد: تشریع خمس و زکات قانون مقدسی است که برای تعدیل زندگی طبقات مختلف وضع شده است.

همچنین در آیات و روایات شکاف طبقاتی به شدت مردود و مطرود شناخته شده است. چنانچه خداوند در قرآن کریم میفرماید: «**كِي لَا يَكُونَ دُولَه بَيْنَ أَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ**»^(۱) نباید ثروت در دست بعضی از اغنیاء شما در گردش درآید

ترویج و تقویت امور دینی

فرهنگ هر جامعه‌ای از اساسی‌ترین بخش‌های آن است، و امنیت آن به گونه‌ای است که شاکله اصلی بخش‌های دیگر جامعه نیز از فرهنگ همان جامعه متأثر است. به بیان دیگر، فرهنگ عاملی است که به زندگی جهت و معنا می‌دهد. فرهنگ از اجزای

متعددی تشکیل شده است که مهمترین اجزای آن را عقاید و اخلاقیات تشکیل می‌دهد و نقش بسیاری در توسعه زندگی توحیدی، دوری از شرک در جامعه دارد. به همین سبب علماء ما همواره به بعد دینی فرهنگ به عنوان شالوده و زیربنای سایر اجزای فرهنگ، توجه ویژه داشته‌اند. ایشان برای تقویت نگرش توحیدی، تلاش مضاعفی را جهت تقویت امور دینی در جامعه انجام می‌دادند. بدیهی است که اجرای این امر مهم بدون حمایت امکان‌پذیر نیست و مجاهدت‌های علمی و عملی علما نیازمند پشتیبانی و همدلی است. یکی از واجبات مالی که پشتیبان اجرای برنامه مدون برای تقویت امور دینی مردم قرار گرفته، زکات است. این واجب اقتصادی دارای روحی اخلاقی و حامل نگرش توحیدی است. یعنی علاوه بر حمایت از فقرا و صدمه‌دیدگان جامعه، به تربیت و آموزش دینی آنان نیز توجه دارد. این راهبرد به خوبی در کلام امام رضا علیه‌السلام بیان شده است، ایشان پس از اینکه علت زکات را برای کمک به فقرا می‌شمارند، می‌فرمایند: **إِنَّ عِلَّةَ الزَّكَاةِ مِنْ أَجْلِ قُوَّةِ الْفُقَرَاءِ... وَالْمَعُونَةِ لَهُمْ عَلَى أَمْرِ الدِّينِ^(۱)**؛ دلیل پرداخت زکات، ثروتمند کردن فقرا،... و کمک‌رسانی به آنان در امور دینی است. پیام امام در این عبارت روشن است. یعنی زکات صرفاً برای سیر کردن شکم فقرا نیست، بلکه برای افزایش آگاهی دینی نیز به کار گرفته می‌شود. تقویت بنیان‌های دینی می‌تواند باعث ریشه‌کن شدن فقر در جامعه گردد.^(۲)

۱. کتاب من لا یحضره الفقیه: ۸/۲

۲. زکات: سهمی برای شکوفایی، غلامعلی نعیم‌آبادی، محمدرضا

یکی از مسایل مهم جامعه، وجود فقر و گرسنگی و سایر کمبودها است که یکی از راههای مبارزه با آن، توجه جدی به مسئله پرداخت خمس وزکات و انفاقات است. امیرالمومنین (علیه السلام) فرمود: هیچ فقری گرسنه نمی ماند مگر به خاطر آن که توانمندی حق خدا را نمی پردازد و خداوند در روز قیامت توانمند را به همین دلیل بازخواست خواهد کرد^(۲). در روایات متعددی می خوانیم: اگر مردم زکات مال خود را پردازند، مسلمان فقیری باقی نمی ماند^(۳). امام صادق (علیه السلام) فرمود: هیچ محتاج و گرسنه و برهنه ای در جامعه وجود نخواهند داشت، مگر به خاطر گناهان اغنیاء. اسلام فقرزدایی را در رأس مصارف زکات قرار داده است. اگر نگاهی به آیات و روایات و سیره پیامبر اسلام و اهل بیت معصومش (علیهم السلام) بیاندازیم، اهمیت مسئله را بهتر و بیشتر درک خواهیم کرد. به یک نمونه توجه کنیم: بی اعتنایی به گرسنگان سبب سرنگونی در دوزخ است. قرآن می فرماید: در قیامت بهشتیان از دوزخیان می پرسند چه چیز سبب دوزخی شدن شما شد؟ آنان در پاسخ می گویند: ما به فکر گرسنگان نبودیم^(۴).

حضرت رضا (علیه السلام) فرمود: علت این که زکات واجب گردید به خاطر تأمین نیازمندی های زندگی

نعیم آبادی، علی خلجی

۱. زکات: سهمی برای شکوفایی، غلامعلی نعیم آبادی، محمدرضا

نعیم آبادی، علی خلجی

۲. غررالحکم ص ۲۳۴

۳. وافی، ج ۱۰، ص ۵۰

۴. سوره ی مدثر (ایات ۴۳ تا ۴۶)

مستمندان و فقیران بوده است؛ «**إِنَّ عِلَّةَ الزَّكَاةِ مِنْ أَجْلِ قُوْتِ الْفُقَرَاءِ**»^(۱).

امام صادق (علیه السلام) فرمود: خداوند در ثروت ثروتمندان به مقداری که بتواند نیازمندی های فقیران را تأمین کند، سهمی به عنوان زکات قرار داده است و اگر مردم متمول به تکلیف شرعی خود عمل می کردند و زکات اموال خود را می دادند، فقیران و مستمندان زندگی خوبی داشتند؛ «**إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ لِلْفُقَرَاءِ فِي مَالِ الْأَغْنِيَاءِ مَا يَسْعُهُمْ... لَوْ أَنَّ النَّاسَ أَدَّوْا حُقُوقَهُمْ لَكَانُوا عَائِشِينَ بِخَيْرٍ**»^(۲) کسی نمی تواند بگوید که نظام دینی، جامعه را به دو قطب فقیر و غنی تقسیم می کند و سپس سفارش به انفاق و خمس و زکات می نماید، بلکه این نظامی حکیمانه و طبیعی است که در آن بر اساس تفاوت استعدادها، ابتکارات و گاهی مقدرات حکیمانه الهی جامعه به دو گروه تقسیم میشود، ولی این تفاوت ها با دستورات واجب یا مستحب جبران می شود.

آثار سیاسی پرداخت زکات

حضرت امام خمینی (ره) پس از معرفی عوامل و کارگزاران زکات می فرماید:

نظر این است که این گروه (کارگزاران) در زمان غیبت ساقط نیستند، در صورتی که حاکم شرع، اگرچه در بعضی مناطق، مبسوط الید باشد.^(۳) یعنی فقیه جامع الشرایط هر اندازه که در جمع آوری و مصرف زکات

۱. همان

۲. الکافی، جلد ۳، صفحه ۴۹۶

۳. تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۵۰.

دستش باز است و برای اجرای این حکم الهی نفوذ دارد، باید عمل کند. بنابراین، حاکم اسلامی (رسول خدا صلی الله علیه و آله و علی علیه السلام و امامان معصوم علیهم السلام و حاکم شرع در زمان غیبت) حق جمع‌آوری زکات، حسابرسی آن و نظارت بر مصرف زکات را دارند. وقتی پرداخت زکات نهادینه شد و برای مسلمانان به صورت فرهنگ درآمد، آثار سیاسی مثبتی دارد که به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

الف) تقویت مشارکت دوستانه دولت و مردم

حکومت‌هایی پایدار و موفق هستند که از مشارکت مردمی در امور اقتصادی و همکاری نزدیک و درک متقابل با ملت خود بهره‌مند باشند. در این صورت، هم‌گرایی لازم میان دولت و ملت پدید می‌آید. یکی از راه‌های مشارکت دولت اسلامی و مردم، پرداخت زکات است. مردم با نیتی خالص، بخشی از اموال خود را به عنوان زکات جدا می‌کنند و در اختیار حکومت اسلامی و کارگزاران زکات قرار می‌دهند. حاکم اسلامی یا نماینده‌اش هم با بررسی دقیق، این اموال را برای حل مشکل معیشتی قشرهای محروم جامعه یا آبادانی کشور به کار می‌گیرند. این ارتباط، دو پی‌آمد مهم سیاسی دارد: اعتماد مردم به حاکم اسلامی؛ ایجاد زمینه رضایت‌مندی تعداد زیادی از محرومان از حکومت اسلامی.

ب) اقتدار دولت اسلامی

وقتی دولت اسلامی و مردم به وحدت و یگانگی

برسند، دولت با اقتدار کامل، آرمان‌های مادی و معنوی اسلام و ملتش را در عرصه جهانی پیش می‌برد.

ج) توانمندی دولت در ریشه‌کن ساختن فسادهای اجتماعی

دولت اسلامی با دریافت زکات، این امکان را می‌یابد که زمینه‌های فساد اجتماعی، از جمله فقر را اصلاح کند و برنامه‌های خود را برای نابودی عوامل فساد اجتماعی عملی سازد. با اجرای این برنامه‌ها، قوی‌ترین عامل فساد، یعنی فقر نیز از بین می‌رود.

د) جذب ملت‌های دیگر به جامعه اسلامی

یکی از موارد مصرف زکات، «مؤلفه قلوبهم» است. حضرت امام خمینی (ره) در این باره می‌فرماید:

«مؤلفه قلوبهم» کافرانی هستند (که مصرف زکات و دادن زکات به آنها) با هدف شرکت آنها در جهاد به نفع اسلام و علاقه‌مندسازی آنان به دین مبین اسلام صورت می‌گیرد و یا «مؤلفه قلوبهم» مسلمانانی هستند که عقایدشان ضعیف است. پس برای جذب آنان و تألیف قلوبشان، به آنان زکات پرداخت می‌شود و ظاهراً این گروه نیز در این زمان ساقط نیستند.^(۱)

دولت اسلامی می‌تواند از محل زکات، به دیگر ملت‌های جهان و به مسلمانان سست ایمان نیازمند، کمک مالی برساند و زمینه جذب و همراهی آنان به منظور رسیدن به هدف‌های والای الهی را فراهم سازد. با این اقدام، در زمینه سیاست خارجی، کارآمد خواهد بود و به اقتدار جهانی دست می‌یابد.

آثار فرهنگی پرداخت زکات

رشد و تعالی یافتن فرهنگ اسلامی، از پی آمدهای مصرف زکات در راه‌های سفارش شده در احکام الهی است. امام خمینی رحمه الله در توضیح واژه «سبیل الله» که یکی از موارد هشت‌گانه زکات است، می‌فرماید: هر کاری که شعائر الهی با آن تنظیم گردد و برتری کلمه (نام) اسلام را به همراه داشته باشد و فساد و فتنه‌ها را از حوزه دین اسلام و از میان گروه‌های مسلمان دفع کند.^(۱)

از این سخن در می‌یابیم:

۱. شعائری به همه برنامه‌های الهی گفته می‌شود که در قالب احکام شرعی، ارزش‌های اخلاقی و اسلامی و فضیلت‌ها و کرامت‌های انسانی بیان و عرضه می‌شوند و مجموعه آنها، فرهنگ اسلامی را به وجود می‌آورد.

۲. سفارش اسلام است که زکات در راه دفع فساد و هجوم‌های فرهنگی مصرف شود.

۳. از زکات می‌توان برای از بین بردن آشوب‌ها و فتنه‌ها و برقراری صلح و آرامش میان گروه‌های مختلف مسلمان استفاده کرد.

این موارد از کارکردهای مستقیم فرهنگی زکات به شمار می‌آیند. افزون بر آن، ساخت مدارس و مساجد و دیگر مراکز فرهنگی و آموزشی، گسترش فضاهای فرهنگ اسلامی، برگزاری برنامه‌های جمعی اسلامی مانند حج و نمازهای جماعت، از مصداق‌های تعظیم شعائر هستند که برای انجام هر یک از این امور، می‌توان از زکات هزینه کرد.

۱. تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۵۴

سوالات

۱. آثار سیاسی پرداخت زکات را نام ببرید.
۲. پنج مورد از آثار اجتماعی پرداخت زکات را توضیح دهید.
۳. چهار مورد از آثار فردی پرداخت زکات را بیان کنید و برای هر کدام یک روایت بیاورید.

اهداف آموزشی:

انتظار می‌رود که مخاطب در این درس با تبعات ترک زکات آشنا شود تا ایجاد بازدارندگی در برابر پرداختن نکردن زکات برای شخص حاصل شود و بداند که نپرداختن زکات باعث تلف شدن اموال و ایجاد نفاق در دین و قحطی و بی برکتی و... می‌شود.

بُعات ترک زکات

تلف شدن اموال

علامت نفاق

هزینه شدن دو برابر در راه باطل

هزینه شدن اضطراری مال
در راه اشرار

کمبود و قحطی

بی برکتی

مرگ چهارپایان

محروم شدن از رحمت
خداوند

قبول نشدن نماز و عبادات

مثل رباخواران شدن

تلف شدن اموال

امام صادق (علیه السلام) فرمود: هیچ مالی در خشکی یا دریا ضایع و تلف نمی شود مگر به خاطر آنکه زکات آن پرداخت نشده باشد^(۱) و آن حضرت در حدیث دیگری فرمودند: «حَصَّنَا اَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ وَ اَنَا ضَامِنٌ لِّكُلِّ مَا يَتَوَى فِي بَرٍّ اَوْ بَحْرٍ بَعْدَ اَدَاءِ حَقِّ اللّٰهِ فِيْهِ مِنْ التَّلْفِ»^(۲) اموال خود را از طریق پرداخت زکات بیمه کنید و اگر بعد از پرداختن زکات مالی تلف شد، من ضامن آن هستم.

از رسول گرامی اسلام نقل شده است که:

بندگان خدا هیچ شبی را به صبح نمی رسانند مگر اینکه دو فرشته فرود آمده و یکی می گوید: خدایا به انفاق کنندگان پاداش و بدل ده و دیگری می گوید: خدایا مال بخیلان را تلف کن.^(۳)

علامت نفاق

در آیه ۶۷ سوره توبه که سیمای منافقان را بیان می کند، می فرماید: آنان دست خود را از کمک به دیگران می بندند و (این گونه) خدا را فراموش می کنند، خداوند نیز با آنان رفتار فراموش شدگان را انجام می دهد.^(۴)

۱. جامع الاحادیث، ج ۹، ص ۵۰

۲. بحار، ج ۹۳، ص ۱۳۰

۳. صحیح بخاری، ج ۱، ص ۲۶۴، احادیث معنوی، ص ۲۲. کافی،

ج ۴، ص ۴۲ و وسائل الشیعه، ج ۳، دفتر دوم، بیت ۱-۳۸۰، مستدرک

و سایل، ج ۱۵، ص ۲۶۱

۴. توبه ۶۷

هزینه شدن دوبرابر در راه باطل

در روایات می خوانیم:

«مَنْ مَنَعَ حَقًّا لِلَّهِ عَزَّوَجَلَّ أَنْفَقَ فِي بَاطِلٍ مِثْلَيْهِ».^(۱)

کسی که حق خدا را نپردازد و در راه حق مال خود را صرف نکند، دو برابر آن مقدار را در راه باطل صرف خواهد کرد.

هزینه شدن اضطراری مال در راه اشرار

امام صادق (علیه السلام) فرمود: آگاه باشید، کسی که مال خود را در راه اطاعت خداوند صرف نکند، به هزینه کردن آن در راه معصیت خداوند گرفتار می شود و هرکس در حل مشکلات ولی خدا گامی برندارد، خداوند او را بر تلاش و حرکت در راه حل مشکلات دشمن خدا گرفتار می کند.^(۲)

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود: «مَنْ مَنَعَ مَالَهُ مِنَ الْأُخْيَارِ اخْتِياراً صَرَفَ اللَّهُ مَالَهُ إِلَى الْأَشْرَارِ اضْطِراراً».^(۳) کسی که مال خود را اختیاراً از مصرف در راه خوبان باز دارد، خداوند مال او را در راه اشرار با اجبار صرف خواهند نمود.

کمبود و قحطی

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود: «لَا تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا تَحَابُّوا وَتَهَادُّوا وَأَدُّوا الْأَمَانَةَ وَاجْتَنَبُوا الْحَرَامَ وَوَقَرُوا

۱. کافی. ج ۳، ص ۵۰۶

۲. من لا يحضره الفقيه ج ۴ ص ۴۱۲

۳. بحار الانوار، ج ۹۶، ص ۱۳۰

الْصَّيْفَ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَإِذَا لَمْ يَفْعَلُوا ذَلِكَ
أُبْغَضُوا بِالْقَطِطِ وَالسِّنِينَ» (۱).

امت من مادامی که یکدیگر را دوست ندارند و اهل
نماز و زکات باشند در خیر و سعادت به سر می‌برند، ولی
اگر این گونه نباشند، گرفتار قحطی می‌شوند.

بی برکتی

همان‌طور که پرداخت زکات برکت روزی را
موجب می‌گردد، عدم پرداخت زکات باعث می‌شود تا
برکت از جامعه رخت بربندد؛ چنانکه امیرمؤمنان علی
(علیه السلام) می‌فرمایند: هرگاه مردم زکات اموال خود
را نپردازند، زمین برکت خویش را از زراعتها، میوه‌ها و
معدن‌ها برمی‌دارد؛ «اِذَا مَنَعُوا الزَّكَاةَ مَنَعَتِ الْاَرْضُ بَرَكَتَهَا
مِنَ الزَّرْعِ وَالثِّمَارِ وَالْمَعَادِنِ كُلِّهَا» (۲).

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود: «اِذَا مَنَعُوا
الزَّكَاةَ مَنَعَتِ الْاَرْضُ بَرَكَتَهَا» هرگاه زکات پرداخته
نشود، زمین برکات خود را از مردم باز می‌دارد و در
حدیث دیگری می‌خوانیم: اگر توانگران زکات مال خود
را نپردازند، خداوند باران رحمت خود را از مردم باز
می‌دارد. (۳) و در حدیث دیگری از امام باقر (علیه السلام)
می‌خوانیم: اگر زکات پرداخته نشود، برکت از کشاورزی
و میوه‌ها و معادن برداشته می‌شود. (۴)

۱. جامع الاحادیث، ج ۹، ص ۴۸

۲. بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۱۵

۳. جامع الاحادیث، ج ۹، ص ۵۲

۴. کافی، ج ۲، ص ۳۷۴

مرگ چهارپایان

امام رضا (علیه السلام) فرمود: هرگاه زکات پرداخت نشود، چهارپایان می میرند. (۱)

محروم شدن از رحمت خداوند

امام صادق (علیه السلام) فرمود: کسی که حق خداوند را از مالش نپردازد، سزاوار است که خداوند رحمت خود را از او دریغ کند. (۲)

قبول نشدن نماز و عبادات

در روایات می خوانیم:

«إِنَّهَا النَّاسُ أَذْوَا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ فَمَنْ لَا يُزَكِّي لَا صَلَاةَ لَهُ وَمَنْ لَا صَلَاةَ لَهُ لَا دِينَ لَهُ وَمَنْ لَا دِينَ لَهُ لَا حَجَّ وَلَا جِهَادَ لَهُ»

قبولی تمام اعمال، وابسته به قبولی نماز است و قبولی نماز وابسته به پرداخت زکات است.

امام رضا (علیه السلام) فرمود: خداوند نماز و زکات را همتا و مقرون یکدیگر قرار داد و نماز بی زکات پذیرفته نیست. (۳)

حضرت موسی (علیه السلام) جوانی را دید که نماز با حالی می خواند، به خداوند گفت: چه نماز زیبایی دارد! به او وحی شد نماز او زیباست ولی این جوان

۱. وسائل الشیعه، ج ۹، ص ۳۱

۲. جامع الاحادیث، ج ۹، ص ۵۷

۳. جامع الاحادیث، ج ۹، ص ۳۰ و ۳۳

بخیل است و زکات نمی‌پردازد و تا زمانی که زکات ندهد، نمازش قبول نیست.^(۱)

هم‌ردیف شدن بارباخواران

حضرت علی (علیه‌السلام) فرمود: «مَانِعُ الزَّكَاةِ كَأَكِلِ الرِّبَا»^(۲) کسی که زکات ندهد همچون کسی است که رباخوار است.

۱. همان، ص ۳۰ و ۳۳

۲. جامع الاحادیث ج ۹ ص ۶۳

سوالات

پنج مورد از تبعات ترک زکات را نام ببرید و برای هر کدام یک روایت بیان کنید.

اهداف آموزشی:

انتظار می‌رود در این درس با امور زیر آشنا شود:

۱. شباهت مختلف درباره زکات

۲. موانع مختلف پرداخت زکات

موانع پرداخت زکات

شبّهات

بخل

ناآگاهی افراد در مورد زکات

حضور فرهنگ زندگی
مشرکانه در زندگی مسلمان‌ها

عدم شفافیت مالی
مصارف زکات

در مباحث پیشین گفته شد که زکات یکی از مهمترین واجبات الهی است و جایگاهی رفیع در دین اسلام دارد. به نحوی که امام علی (علیه السلام) از قول پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) می فرماید: «زکات پل اسلام است. پس کسی که زکات پردازد، از پل می گذرد.» سپس حضرت در ادامه بیانات ارزشمند خود می فرماید: «اگر کسی زکات پردازد، خشم خدا را فرومی نشاند.»^(۱)

این فریضه الهی چنان جایگاه رفیعی دارد که قبولی برخی از اعمال وابسته به پرداخت زکات است تا آنجا که امام رضا (علیه السلام) پذیرفته شدن نماز را به پرداخت زکات مرتبط دانسته و می فرماید نماز از کسی که زکات پردازد پذیرفته نمی شود.^(۲)

اما زکات با این اهمیتی که دارد، مورد بی توجهی و بی اعتنایی برخی از افراد و حتی جامعه دینی قرار می گیرد؛ تا جایی که از آن به عنوان یک واجب فراموش شده یاد می شود. در اینجا این پرسش مطرح می شود که به راستی چرا یک فرد مسلمان، زکات مالش را نمی پردازد؟ و چرا برخی به این واجب و فریضه مهم الهی توجهی ندارند؟ آیا موانعی بر سر راه پرداخت زکات وجود دارد؟ این موانع چه بوده و آیا قابل شناسایی هستند؟ طرح این سؤال و بررسی آن بحث بسیار مفیدی است. در این فرصت به معرفی موانع پرداخت زکات می پردازیم.

شباهات مختلف

زکات ویژگی هایی دارد که شاید بسیاری از آن

۱. بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۴۰۵.

۲. جامع الاحادیث، ج ۹، ص ۳۰ و ۳۳.

غافلند و همین عدم توجه به این ویژگی‌ها، سرچشمه ایرادها و گفت‌گوهایی در این زمینه شده است که با روشن شدن آنها، این گونه ایرادها خود به خود از میان خواهد رفت. در هر صورت لازم است به منظور اشتیاق افراد به پرداخت زکات، به شبهات مختلف آنها در این زمینه به صورت مستدل و متین پاسخ داده شود.

بخل

یکی از موانع پرداخت زکات، بخل است. بهتر است قبل از بررسی ارتباط میان بخل و ترک زکات، بخل را معنا کنیم. بخل عبارت است از خودداری از بخشش دستاوردها. بنابراین تعریف، معنای بخل، خودداری و امساک به طور کلی نیست و چنانچه انسان در موردی که بذل و بخشش صحیح نیست، از این کار خودداری کند، بخل نیست. در فرهنگ اسلام به شدت با بخل مبارزه شده است.

قبل از نقل آیه، لازم به توضیح است که هر چند در این آیه، کلمه زکات به کار نرفته است، اما آیه مربوط به فریضه زکات است. مفسران اجماع دارند این آیه درباره کسانی نازل شده که از پرداخت زکات خودداری می‌کنند، نازل شده است. «وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ»^(۱)؛ کسانی که نسبت به آنچه خداوند از فضل خود به آنها عطا فرموده است، بخل می‌ورزند، نپندارند که این کار - خودداری از زکات - خیر آنهاست.

آدمی باید توجه داشته باشد که هر چه دارد از لطف و فضل خداست. اگر یک لحظه عنایت خدا

نباشد، چیزی برای انسان باقی نمی ماند. انسان نباید به خود مغرور شود. به راستی پول و مال او از کجاست؟ و سلامتی او از کیست؟

ثروتمندی که به دلیل بخل، زکات خود را نمی پردازد و به نیازمندان انفاق نمی کند، باید بداند که این عمل هیچ گاه به نفع او نیست و قطعاً به زیانش خواهد بود. قرآن راجع به سرنوشت اینگونه افراد می فرماید: به زودی در روز قیامت همان چیزهایی را که به خاطر بخل، انفاق نمی کردند، طوق گشته و به گردن آنها افکنده خواهد شد. و آنها باید بدانند که: «وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ».^(۱)

و برای خدا میراث آسمانها و زمین است و خداوند به آنچه شما انجام می دهید آگاه است. حال که چنین است، پس چرا انسان از آنچه خدا نصیب او کرده به دیگران کمک نکند؟ اتفاقاً رمز مبارزه با بخل هم توجه به این دو نکته است؛ یعنی آدمی توجه کند که میراث آسمانها و زمین از خداست و دیگر اینکه هرکاری را که انجام می دهد، خدا نسبت به آن آگاه است؛ زیرا بسیار بعید است شخصی با قبول این دواصل، باز هم از دادن زکات خودداری کند و حق دیگران را نپردازد. چه زیبا و کارساز است وحی الهی، ضمن معرفی یک جریان ارزنده، به خطری که آن را تهدید میکند اشاره می نماید و برای دفع آن خطر، چاره اندیشی و راهنمایی می کند.

امام صادق (علیه السلام) می فرماید: «مَا مِنْ عَبْدٍ مَنَعَ مِنْ زَكَاةٍ مَالِهِ شَيْئًا إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُعْبَانًا مِنْ نَارٍ مُطَوَّقًا فِي عُنُقِهِ يَنْهَشُ مِنْ لَحْمِهِ حَتَّى يَفْرَغَ

مِنَ الْحِسَابِ وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ «سَيَطُوفُونَ مَا بِحُلُوبِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^(۱) یعنی ما بِحُلُوبِهِ مِنَ الزَّكَاةِ

(هیچ بنده‌ای نیست که از اداء چیزی از زکات مالش امتناع کند، مگر آنکه خدا آن چیز را به روز قیامت به صورت ازدهایی از آتش به گرد گردن او قرار می‌دهد که همچنان گوشتش را می‌گزد تا از حساب فارغ شود، و همین است معنی قول خدای عز و جل که فرمود: «آن چیزی را که از انفاق آن بخل کردند، به روز قیامت طوق گردنشان خواهند ساخت»، یعنی آن زکاتی که از اداء آن بخل کردند.»^(۲))

ناآگاهی افراد در مورد زکات

گاه اهمیت و جایگاه زکات در شرع مقدس اسلام، برای فرد ناشناخته است؛ یعنی نمی‌داند زکات هم ردیف نماز و از واجبات است که بر آن بسیار تأکید شده است. گاه نیز مصارف زکات را نمی‌داند. بعضی گمان می‌کنند زکاتی که می‌پردازند، به دست نیازمند واقعی نمی‌رسد یا برای کارهای غیر ضروری خرج می‌شود، در حالی که اگر بدانند خودشان هم می‌توانند آن را به مستحق برسانند یا در کارهای سودمندی چون ساخت پل، مسجد و بیمارستان خرج کنند، رغبتشان به پرداخت زکات بیشتر خواهد شد.

حضور فرهنگ زندگی مشرکانه در زندگی

مسلمان‌ها^(۳)

شرک، مثل و مانند قرار دادن برای خداوند متعال

۱. همان

۲. من لا یحضره الفقیه؛ ج ۲ ص ۳۱۰

۳. زکات: سهمی برای شکوفایی، غلامعلی نعیم‌آبادی، محمد رضا

است، یعنی در کنار خدا، غیرخدا را قرار دادن. مشرک کسی است که برای خدا شریک قائل می‌شود. این کلمه در برابر واژه حنیف که مفهومی قرآنی و به معنای یکتاپرست است، قرار دارد. بنابراین اگر کسی، هرچند مسلمان، غیرخدا را به جای خدا قرار دهد، در حقیقت در عبودیت و بندگی برای خدا شریک قائل شده است. زکات فرمان خداست و اگر کسی فرمان نفس خود را بر فرمان خدا مقدم کند، در حقیقت برای خدا در عبودیت شریک قائل شده است. در این باره خداوند می‌فرماید: «قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ فَاستَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ * الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ»^(۱) بگو: من فقط انسانی مثل شما هستم. این حقیقت بر من وحی میشود که معبود شما معبودی یگانه است. پس تمام توجه خویش را به او کنید و از وی آمرزش طلبید. وای بر مشرکان! همان‌ها که زکات را نمی‌پردازند، و آخرت را منکرند!»

در این آیه، بارزترین ویژگی انسان مشرک، نپرداختن زکات و بی‌اعتنایی به حال بیچارگان و درماندگان است. انسان مشرک، به دلیل آنکه همه چیز را برای خود می‌خواهد و فقط به منافعش می‌اندیشد، و روحیه خودخواهی، بی‌اعتقادی به ارزش‌ها و مادیات پرستی بر او حاکم است، توجهی به دیگران و گرفتاری‌های هم‌نوع خود ندارد. چنین اوصافی صرفاً از ویژگی‌های جامعۀ کفر و شرک نیست. حتی ممکن است جوامع مسلمان نیز اوصاف فوق‌الذکر را داشته باشند.

سوالات

۱. منظور از فرهنگ زندگی مشرکانه چیست؟
۲. دو مورد از احادیث در مورد بخل را بیان کنید.

اهداف آموزش: در این درس انتظار می‌رود
با توجه به آیات و روایات بالخصوص نامه امیرالمومنین
(علیه السلام) به مالک اشتر بایدها و نبایدهای نحوه
دریافت و پرداخت زکات را به عنوان عاملین زکات
بشناسید.

بایسته‌های جذب و مصرف زکات

دستور العمل عاملان زکات

نیت زکات

سرعت در پرداخت زکات

حفظ شأن و احترام فقرا
هنگام پرداخت

مکان پرداخت

حلال بودن مال

مرغوب بودن مال

آشکارا یا نهانی بودن
پرداخت زکات

راهکار دریافت زکات از کسانی
که سابقه پرداخت زکات ندارند

عدالت و پرهیز از ظلم

رعایت اصول اخلاقی در
برخورد با مؤدیان

پرهیز از فروش اموال مردم
برای استیفای زکات

تقویت انگیزه‌های ایمانی مردم

برخورد روانی و قانونی با
متخلفان زکات

نکاتی در مورد دریافت و پرداخت زکات

دستور العمل عاملان زکات^(۱)

مأموران اخذ زکات و گردآورندگان حقوق مالی فقرا و مساکین، در حقیقت مأموران حاکم و عاملان امام امت اسلامی هستند و مسئولیتی را که برعهده گرفته‌اند، مسئولیتی خدایی و الهی است. این بزرگواران باید خدای منان را بر توفیقی که رفیقشان گردیده، شاکر باشند چون به نمایندگی از مقام منیع ولی امرو نایب امام زمان (عج) به عنوان «عاملین» زکات، قدم به این عرصه گذاشته‌اند. از طرف دیگر، این مأموریت، مأموریتی کاملاً دینی است و در عین حال اقتصادی، اجتماعی و انسانی نیز می‌باشد و برای گردآوری زکات که یک حکم شرعی است، انجام می‌گیرد. مأموران گرفتن زکات، عملیاتی کردن حکمی از احکام اسلامی و پیاده کردن آیاتی از آیات قرآنی را دنبال می‌کنند. علاوه بر مطالب یاد شده، محصول زحمات و تلاش‌های دست‌اندرکاران، خوراک فقیران و قوت مستمندان و تأمین نیازهای نیازمندان است. به عبارت دیگر، همه کسانی که در این جبهه گسترده وارد شده‌اند، برای رفع محرومیت و تأمین معیشت ضعیف‌ترین اقشار جامعه و برطرف نمودن بخشی از مشکلات مردم می‌کوشند. این مأموریت با ویژگی‌هایی که دارد، در میان همه مسئولیتها و مأموریتهای موجود، بی‌بدیل و بی‌عدیل است و از زیبایی‌ها، لطافتها، انسانیتها و معنویتهای فراوانی برخوردار می‌باشد. هرگاه این مأموریت از ایمان و

۱. زکات، سید رضا تقوی

اخلاص تغذیه کند، ذهنها را تحت تأثیر و دلها را تسخیر نموده **وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ^(۱)** که عامل دستیابی به قله شکوهمند **قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ^(۲)** است را به نتایج مطلوبی خواهد رساند.

برای اینکه مروری بر رسالت الهی و مردمی گردآوران زکات داشته باشیم و نقش برجسته این مأموریت را به گونهای شفاف تر بردیدگان بکشیم، ویژگیهای عاملین زکات را به عنوان دستورالعمل تشکیلاتی، از زبان مولای متقیان حضرت علی (ع) تحت عنوان «بایدها و نبایدها» می‌شنویم. امید اینکه در پیاده کردن رهنمودهای علوی، دل‌های بیشتری را به دست آوریم و به خانه‌های بیشتری شور و گرما ببخشیم و بر کیفیت و کمیت فعالیتها بیفزاییم. بایدها و نبایدها امیرمؤمنان علی (ع) در نامه ۲۵ و ۲۶ نهج‌البلاغه از موضع حاکمیت اسلامی، دستورالعملی برای مأموران حکومت که وظیفه گرفتن و گردآوری زکات را برعهده دارند، صادر کرده‌اند. در این دو نامه، وظایف عاملین، آداب روبه‌رو شدن با مردم و نحوه نگهداری و ارسال اموال به مرکز حکومت بیان شده است. ما در اینجا مطالب را دسته‌بندی نموده و به گونه‌ای فهرست‌وار می‌آوریم:

الف. بایدها

۱. مأمور زکات باید بداند که او «حق الله» را مطالبه

میکند؛

لَا تَأْخُذْ مِنْكُمْ حَقَّ اللَّهِ فِي أَمْوَالِكُمْ

۱. مومنون ۴

۲. مومنون ۱

۲. باید با دستمایه و توشه‌ای از تقوا روانه محل اخذ زکات شود؛

انْطَلِقْ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ

۳. باید خود را مأمور از طرف حاکم اسلامی معرفی کند؛

أَرْسَلَنِي إِلَيْكُمْ وَلِيُّ اللَّهِ وَخَلِيفَتُهُ

۴. باید در برخورد با مردم، وقار و متانت خود را حفظ نماید؛

ثُمَّ امْضِ إِلَيْهِمْ بِالسَّكِينَةِ وَالْوَقَارِ

۵. باید به میان مردم رفت و چهره به چهره با آنان روبه‌رو شد؛

حَتَّى تَقُومَ بَيْنَهُمْ

۶. باید ادب و اخلاق معاشرت را در برخوردها مراعات کرد؛

فَتُسَلِّمْ عَلَيْهِمْ

۷. باید از سیاست «خوداظهاری» پیروی کرد و به اظهارات مردم اعتماد نمود؛

فَهَلْ لِلَّهِ فِي أَمْوَالِكُمْ مِنْ حَقٍّ؟ فَإِنْ قَالَ قَائِلٌ لَا، فَلَا تُرَاجِعْهُ

۸. باید به هنگام ورود به منطقه، در محل‌های عمومی اسکان گرفت؛

فَإِذَا قَدِمْتَ عَلَى الْحَيِّ فَانْزِلْ بِمَاءِهِمْ

۹. باید بگویی که این اموال خدا را به نمایندگی‌اش و ولی امر تحویل خواهم داد؛

فَتُوَدُّهُ إِلَى وَلِيِّهِ

۱۰. باید زکات‌دهندگان را برادران دینی خود و

کمک کاران به استخراج حقوق الهی و مستمندان به حساب آوری؛

فَأَيُّهُمْ الْإِحْوَانُ فِي الدِّينِ وَالْأَعْوَانُ عَلَى اسْتِخْرَاجِ الْحُقُوقِ

۱۱. باید بدانید که شما عاملین زکات هم از این اموال حقى دارید و با مستمندان و فقيران شريك هستيد؛

وَإِنَّ لَكَ فِي هَذِهِ الصَّدَقَةِ نَصِيباً مَّفْرُوضاً وَحَقّاً مَعْلُوماً
شُرَكَاءَ أَهْلِ مَسْكَنَةٍ وَضِعْفَاءَ ذَوِي فَاقَةٍ

۱۲. بايد همانطور كه ما حق شما را مي دهيم شما نيز نسبت به حقوق مستمندان وفادار باشيد؛

وَإِنَّا مُوفُّوكَ حَقَّكَ فَوَفِّهِمْ حُقُوقَهُمْ

۱۳. بايد بعد از اينكه زكات را گرفتيد، از پرداخت كنندگان تشكر كنيد و براي آنان از خداوند طلب خيرو بركت نماييد؛

وَصَلِّ عَلَيْهِم

۱۴. بايد در انتقال حيوانات زكوى به مركز حكومت، آنها را از جاده هايي ببريد كه دو طرف آنها علفزار است. آنها را به جاده هاي خشك و بي آب و علف نبريد و هرگاه به آب و علف رسيديد، فرصت بدهيد تا آن حيوانات علف بخورند و آب بنوشند؛

وَلَا يَعْدِلْ بِهَا عَنْ نَبْتِ الْأَرْضِ إِلَى جَوَادِ الطَّرِيقِ وَلْيُرَوِّحَهَا
فِي السَّاعَاتِ وَلْيُمَهِّلَهَا عِنْدَ النِّطَافِ وَالْأَعْشَابِ

۱۵. بايد حيوانات زكوى را فربه و سرحال، نه خسته و كوفته، به حاكم اسلامي برساني تا او آنها را براساس رهنمود قرآن كريم و سنت پيامبر خدا (ص) در ميان مستحقين زكات تقسيم نمايد؛

حَتَّى تَأْتِيَنَا بِإِذْنِ اللَّهِ بُدْنًا مُنْقِيَاتٍ غَيْرِ مُتْعَبَاتٍ وَلَا

مَجْهُودَاتٍ لِنَفْسِهَا عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَسُنَّةِ نَبِيِّهِ (صلی الله علیه وآله)

۱۶. باید بدانید که این اموال امانت است و خیانت در امانت نتیجه‌ای جز خواری و رسوایی در دنیا و آخرت ندارد و بزرگترین خیانت، خیانت به ملت و رسواترین تقلب و دغل بازی، تقلب به پیشوایان مسلمانان است؛
وَإِنَّ أَعْظَمَ الْخِيَانَةِ خِيَانَةُ الْأُمَّةِ وَأَفْظَعَ الْغِيْشِ غِيْشُ الْأَئِمَّةِ

ب. نبایدها

۱. عامل اخذ زکات نباید هیچ مسلمانی را بترساند؛
وَلَا تُرَوِّعَنَّ مُسْلِمًا

۲. نباید بدون اجازه صاحب ملک، وارد زمین او شود

وَلَا تَجْتَازَنَّ عَلَيْهِ كَارِهَاً

۳. چون با اذن و اجازه زکات دهنده وارد شدی،

همانند افراد سلطه‌گر، سختگیر مباش

فَإِذَا أَتَيْتَهَا فَلَا تَدْخُلْ عَلَيْهَا دُخُولَ مُتَسَلِّطٍ عَلَيْهِ وَلَا عَنِيفٍ بِهِ

۴. نباید به اظهارات و اطلاعات آنان با دید تردید

نگریست. اگر مطلبی را پرسیدی و جواب منفی شنیدی، دو مرتبه آن مطلب را پیگیری نکن

فَإِنْ قَالَ قَائِلٌ لَا، فَلَا تُرَاجِعْهُ

۵. نباید بیش از آنچه را که خداوند تعیین کرده

است، از مردم بگیرد

وَلَا تَأْخُذَنَّ مِنْهُ أَكْثَرِمِنْ حَقِّ اللَّهِ فِي مَالِهِ

۶. نباید با چهره‌ای گرفته و عبوس با زکات دهندگان

روبه روشوی

وَأَمْرُهُ إِلَّا يَجِبُهُمْ وَلَا يَعْصُهُمْ

۷. نباید به خاطر اینکه از جانب حاکمیت

مأموریت داری، برتری جویی کنی؛

وَلَا يَرْغَبُ عَنْهُمْ تَفْضُلًا إِلَّا مَارَةً عَلَيْهِمْ

۸. نباید به آنها نسبت ناروا داد؛

وَلَا يَعْصُهُمْ

۹. اگر زکات، گوسفند و یا شتر بود، برای گرفتن

سهم زکات، بدون اذن داخل محوطه حیوانات مشوکه

اکثر اموال از اوست

فَإِنْ كَانَ لَهُ مَاشِيَةٌ أَوْ إِبِلٌ فَلَا تَدْخُلُهَا إِلَّا بِإِذْنِهِ فَإِنْ أَكْثَرَهَا لَهُ

۱۰. نباید به هنگام انتخاب، حیوانی را رم داد و آن

را هراسان کرد؛

وَلَا تُنْفِرَنَّ بِهِمَةَ وَلَا تُفْزِعَنَّهَا

۱۱. نباید به انتخاب دامدار اعتراض کنی

فَإِذَا اخْتَارَ فَلَا تَعْرِضَنَّ لِمَا اخْتَارَهُ

۱۲. نباید دامداران را برنجانی

وَلَا تَسْؤَنَّ صَاحِبَهَا فِيهَا

۱۳. نباید حیوانات پیر، لنگ، بیمار و معیوب را

به عنوان سهم زکات بپذیری

وَلَا تَأْخُذَنَّ عَوْدًا وَلَا هَرِمَةً وَلَا مَكْسُورَةً وَلَا مَهْلُوسَةً وَ

لَا ذَاتَ عَوَارٍ

۱۴. نباید شتران و گوسفندان زکوی را به دست

چوپان و ساربانان بسیاری که بر حیوانات سخت بگیرد و

اجحاف کند و در انتقال آنان به مرکز، چنان تند ببرد که

آنها را خسته نماید

وَلَا تُؤْكَلُ بِهَا إِلَّا نَاصِحًا شَفِيقًا وَ أَمِينًا حَفِظًا غَيْرَ مُعْنِفٍ وَلَا مُجْحِفٍ وَلَا مُلْغِبٍ وَلَا مُتْعِبٍ

۱۵. نباید در انتخاب سهم زکات، بین شتر مادر و بچه‌اش جدایی بیندازی؛

الَّا يَحُولَ بَيْنَ نَاقَةٍ وَبَيْنَ فَصِيلِهَا

۱۶. نباید شیر مادر را به گونه‌ای دوشید که برای فرزندش شیری در پستان نباشد؛

وَلَا يَمْصُرُ لَبَنَهَا فَيَضُرَّ ذَلِكَ بَوْلَهَا

۱۷. هنگام سوار شدن بر شتران، عدالت را رعایت کند و مراعات شتر خسته و یا زخمی را که سواری دادن برایش مشکل است، بنماید؛

وَلَا يَجْهَدُهَا رُكُوبًا وَ لِيَعْدِلَ بَيْنَ صَوَاحِبَاتِهَا فِي ذَلِكَ وَ بَيْنَهُمَا

۱۸. نباید این اموال را به کسی سپاری که به دین و دیانتش اطمینان نداری و نسبت به اموال مسلمانان دلسوز نیست؛

وَلَا تَأْمَنَنَّ عَلَيْهَا إِلَّا مَنْ تَثِقُ بِدِينِهِ رَافِقًا بِمَالِ الْمُسْلِمِينَ، حَتَّى يُوَصِّلَهُ إِلَى وَلِيِّهِمْ فَيَقْسِمَهُ بَيْنَهُمْ

۱۹. نباید به حقوق محرومان، در وفاداری و حفاظت از آن سهل انگاری و بی وفایی کنید که اگر چنین شد، در روز قیامت بیش از همه دشمن دارید و وای بر کسی که در پیشگاه خداوند، فقرا و محرومان از اوشکایت کنند؛
وَلَا تَفْعَلْ فَإِنَّكَ مِنْ أَكْثَرِ النَّاسِ خُصُومًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَبُؤْسَى لِمَنْ خَصَّمَهُ عِنْدَ اللَّهِ الْفُقَرَاءُ وَالْمَسَاكِينُ وَالسَّائِلُونَ وَالْمَذْفُوعُونَ وَالْغَارِمُونَ وَابْنُ السَّبِيلِ

هرگاه عاملین زکات به این دستورالعمل جامع و فرمان‌های موجود در آن عمل کنند، پاداش عظیمی

خواهند داشت و نزدیکترین راه رسیدن به رشد و بالندگی را انتخاب کرده‌اند؛
فَإِنَّ ذَلِكَ أَعْظَمُ لِأَجْرِكَ وَأَقْرَبُ لِرُشْدِكَ، إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

نیت و خطورات قلبی در پرداخت زکات

همچنان‌که پیش‌تر نیز اشاره گردید، در هنگام انجام فریضه زکات، داشتن نیت و قصد امتثال فرمان خدا ضروری است. لازم است پرداخت‌کننده، زکات خود را به نیت امتثال فرمان خدا بپردازد. پذیرش و مقبولیت این واجب الهی در گرو داشتن چنین نیتی است و بدون آن زکات بی‌ارزش خواهد بود و چنانچه کسی بدون نیت صحیح زکات بپردازد، زکاتش قبول نیست و باید دوباره بپردازد.

زکات، همانند هر عمل صالح دیگر، آفاتی دارد که اجرو پاداش آن را از بین می‌برد. بدیهی است زکات هنگامی وسیله تقرب به خدا خواهد بود که با انگیزه‌ای الهی صورت پذیرد.^(۱)

سرعت در پرداخت زکات

رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) به علی (علیه‌السلام) فرمود: از اخلاق مؤمنین، سرعت در پرداخت زکات است. سرعت در پرداخت زکات برکاتی دارد از جمله:

الف: نشانه عشق و علاقه نسبت به انجام تکالیف است.

۱. زکات: سهمی برای شکوفایی، غلامعلی نعیم‌آبادی، محمدرضا نعیم‌آبادی،

ب: فقیر در اثر تاخیر پرداخت، آبروی خود را با سؤال و درخواست نمی‌ریزد.

ج: راه را به روی وسوسه‌های شیطان و افراد بخیل یا پیش‌آمد حوادثی که ممکن است مانع پرداخت شوند، می‌بندد.

د: فقرا از اضطراب و دغدغه و دلهره، زودتر نجات می‌یابند.^(۱)

امام صادق (علیه السلام) به مناسبت آیه «وَأَتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ»^(۲) فرمود: قبل از آنکه محصولات را به خانه ببرید، زکاتش را بدهید تا به سخاوت نزدیک‌تر باشید.

حفظ شان و احترام فقرا هنگام پرداخت زکات^(۳)

گرچه در ظاهر زکات به شخص فقیر پرداخت می‌شود ولی در حقیقت این خداوند است که زکات را دریافت می‌کند.

پیامبر و امام و فقیر، نماینده و دست خدا هستند و لذا باید کمال احترام به آنان گذاشته شود. امام صادق (علیه السلام) از یکی از یاران خود (اسحاق) پرسید: زکات مال خود را چه می‌کنی؟ گفت: فقرا به نزد من می‌آیند و من به آنها پرداخت می‌کنم. امام فرمود: این کار توسط ذلت فقرا است و هر کس دوست خدا را ذلیل کند، گویا در کمین جنگ با او نشسته است. به جای آنکه فقرا برای دریافت زکات به خانه تو آیند، تو باید زکات

۱. جامع الأحادیث، ج ۹، ص ۴۹.

۲. انعام: ۱۴۱.

۳. زکات: سهمی برای شکوفایی، غلامعلی نعیم‌آبادی، محمد رضا نعیم‌آبادی،

را به منزل آنان ببری. (۱) امام خمینی (رحمه الله علیه) می فرماید: اگر شخصی از گرفتن زکات شرمند می شود، مستحب است هنگام پرداخت در قلب نیت زکات کنید، ولی در عمل آن را به عنوان هدیه قلمداد نمایید. (۲)

نه تنها هنگام پرداخت زکات باید حفظ آبروی مردم را مراعات کرد، بلکه بعد از پرداخت آن نیز نباید با منت گذاشتن، گیرنده زکات تحقیر شود، زیرا قرآن می فرماید: «لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى» (۳) منت و آزار، سبب بطلان پاداش می شود.

مکان پرداخت

همین که اموال یاران رسول خدا (صلی الله علیه وآله) به مقدار نصاب می رسید، زکاتشان را به مسجد می آوردند و حضرت در همان مکان زکات جمع شده را میان فقرا تقسیم می فرمودند. (۴)

البته این مورد در مورد کسانی است پرداخت زکات در آن ها ملکه و تثبیت شده است و الا حتی ممکن است در ابتدا لازم باشد که دریافت کننده زکات زمان برداشت محصولات زکوی به زمین های کشاورزی مراجعه کرده با صاحبان آنها در مورد آثار پرداخت و عدم پرداخت در زندگی دنیوی و اخروی گفت و گو کند.

۱. جامع الأحادیث، ج ۹، ص ۳۵۱.

۲. تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۳۹۱

۳. بقره، ۲۶۴

۴. جامع الأحادیث، ج ۹، ص ۸۶

حلال بودن مال

«خداوند پاک و طیب است و جز مال پاک را نمی‌پذیرد» گروهی قبل از اسلام در آمدهای ناحقی داشتند، همین که اسلام آوردند خواستند آن اموال نامشروع را صدقه بدهند که اسلام اجازه نداد. امام حسین (علیه‌السلام) فرمود: صدقه‌ی دل‌پسند، صدقه‌ای است که انسان با عرق پیشانی و غبار صورت آن را بدست آورد و به فقرا بپردازد.

مرغوب بودن مال

قرآن می‌فرماید: «لَنْ تَتَالَوْا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ»^(۱). به نیکی نمی‌رسید مگر آنکه از چیزی که دوست دارید، در راه خدا انفاق کنید. قرآن از مشرکانی که در تقسیم مال خود بخش‌های ناپسند را سهم خداوند قرار می‌دادند، انتقاد می‌فرماید. «يَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ»^(۲). آری این عمل یک نوع بی‌ادبی نسبت به مقام پروردگار است.^(۳)

قرآن می‌فرماید: «انْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَ مِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَتِمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ»^(۴). از اجناس دل‌پسندی که بدست آورده‌اید و یا ما برای شما از زمین بیرون آورده‌ایم، به دیگران انفاق کنید و هرگز به فکر انفاق از مال نامرغوب نباشید.

در حدیثی می‌خوانیم: در زمان رسول

۱. آل عمران، ۹۲.

۲. نحل، ۶۲.

۳. محجة البیضاء، ج ۲، ص ۸۹.

۴. سوره‌ی بقره، آیه‌ی ۲۶۷.

خدا (صلی الله علیه وآله) گروهی بدترین نوع خرما^(۱) را به فقرا می دادند و قرآن با جمله «وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ» آنان را از این عمل باز داشت.^(۲)

آشکارا یا نهانی بودن پرداخت زکات

پس از بیان اهمیت منزلت و شأن زکات گیرندگان در مقدار پرداخت اکنون به این پرسش مطرح می شود که به چه روشی زکات را باید پرداخت کرد که منزلت انسانی فقرا حفظ شود؟ آیا در نحوه پرداخت زکات نیز تکلیفی وجود دارد؟

قرآن در این مورد می فرماید «إِنْ تَبَدُّوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ»^(۳) اگر صدقه ها را آشکار کنید، این، کار خوبی است، و اگر آن را پنهان دارید و به مستمندان بدهید، این برای شما بهتر است؛ و بخشی از گناهانتان را می زداید، و خداوند به آنچه انجام می دهید آگاه است.

از مجموعه روایاتی که در تفسیر این آیه شریف نقل شده، به دست می آید که بهتر است که زکات مال، علنی و آشکارا پرداخت گردد زیرا اولاً، تکلیف واجب است. ثانیاً برای گیرنده آن تحقیری به حساب نمی آید؛ یعنی دریافت کننده، از بابت دریافت زکات، نگرانی ندارد، همانند حقوق کارمندان. البته در حالتی که زکات و سایر صدقات پرداخت می شود، لازم است پرداخت کننده فقط به خاطر خدا و به دور از هرگونه انگیزه غیر

۱. خرمایی بود که هسته ی آن بزرگ ولی گوشت آن کم بود

۲. جامع الأحادیث، ج ۹، ص ۱۸۴.

۳. بقره ۲۷۱

خدایی صدقات خود را بپردازد، در غیر این صورت زکات و سایر انفاق‌های او پذیرفته نمی‌شود. بنابراین سعی کند که فقط به خاطر خدا زکات خود را بپردازد و در آن هیچ‌گونه خودنمایی نبوده و منت و آزار و تحقیر در بین داشته باشد.

اما در انفاق مستحبی، از آنجا که چنین احساسی برای هیچ یک از پرداخت‌کنندگان و دریافت‌کنندگان وجود ندارد بهتر است که مخفیانه صورت گیرد؛ زیرا فقرای آبرومند ممکن است از دریافت علنی صدقات، احساس حقارت نموده و آزرده خاطر شوند. منظور از صدقات در ابتدای آیه صدقات، زکات است که صدقه واجب به شمار می‌رود قسمت بعدی آیه‌ای که می‌فرماید: «حَفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءُ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ»^(۱)، مربوط به صدقات مستحب است.

قرآن در ادامه آیه می‌فرماید: «وَ يُكْفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ»^(۲) اگر شما صدقات خود را مخفیانه بپردازید برخی گناهان شما پوشیده می‌گردد.

این قسمت از آیه شریفه، بیانگر این نکته آموزنده است چون شما با دادن صدقات به صورت پنهانی شخصیت انسان را حفظ کردید ما نیز با پوشاندن گناهان شخصیت شما را حفظ می‌کنیم.

راهکار دریافت زکات از کسانی که سابقه پرداخت

زکات ندارند

(تذکر: دریافت کننده زکات می‌تواند از مطالب این قسمت به تناسب مخاطب، روحیات و عقاید او

۱. بقره ۲۷۱

۲. بقره ۲۷۱

در تغییر باورهایی که مانع پرداخت زکات می‌شوند و ترغیب وی به پرداخت زکات استفاده کند).

ابتدا باید به سراغ ریشه‌های اعتقادی و فکری و فرهنگی آن رفت:^(۱)

اگر کسی باور کند که مالی که در اختیار او است، امانت و هدیه‌ی خدایی است، اگر باور کند دعای محرومان مشکلات او را حل می‌کند، اگر باور کند ممکن است فردا خودش یکی از محرومان جامعه باشد، اگر باور کند که خدا جای انفاق را با جمله «فَهُوَ يُجْلِفُهُ»^(۲) پر می‌کند، اگر باور کند انفاق او همچون دانه‌ای است که تبدیل به خوشه‌های متعدد و صدها دانه می‌شود، اگر باور کند کمک امروز او به صورت چهره‌ی زیبایی در برزخ مونس او خواهد بود، اگر باور کند حل مشکل مسلمین، حل مشکل رسول خدا (صلی الله علیه و آله) است، اگر به آثار و برکات و پاداش‌های کمک به دیگران ایمان داشته باشد، و اگر خطرات بی‌تفاوتی، بخل و حرص را بداند و با تاریخ ثروتمندان بی‌تفاوت آشنا شود، خود را برای پرداخت خمس و زکات و انفاق و... آماده می‌کند.

اگر بدانیم که خدا از ما قرض خواسته و فرموده است: «مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا»^(۳) در حالی که خزینه‌های آسمان و زمین به دست او است، خواهیم فهمید که مراد از این قرض دادن در حقیقت شکوفایی روحیه سخاوت و انسان دوستی در انسان است.

۱. زکات، محسن قرائتی

۲. سبا، ۳۹

۳. بقره: ۲۴۵

اگر ما نعمت‌های خداوند را تنها وسیله‌ی رفاه و غفلت و سرمستی ندانیم، بلکه همان‌گونه که قرآن می‌فرماید: «يَبْلُوْنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ»^(۱)، آنها را وسیله آزمایش خود بدانیم که آیا با بکارگیری صحیح آنها شکر عملی نعمت‌های خدادادی را بجا می‌آوریم و یا کفران نعمت می‌کنیم، اگر همان‌گونه که امام رضا (علیه السلام) فرمود، بدانیم که خداوند مسئولیت افراد زمین‌گیر را به عهده متمکین قرار داده است، اگر بدانیم هستی ما و فکرو علم و قدرت و ابتکار و توفیقی که داریم، از خداوند است و حتی در کشاورزی نقش ما تنها بذرافشانی و آبیاری است، اما جذب آب توسط زمین و شکوفایی بذر در درون آن، دوری از آفات، جذب نور و هوا، شکفتگی زمین و خروج خوشه‌ها از خداست و به تعبیر قرآن: «أَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ»^(۲) هرگز بخل نخواهیم ورزید.

اگر بدانیم بی‌اعتنایی به فقرا ما را به سرنوشت قارون‌ها گرفتار می‌کند که خود و خانه (و سرمایه‌هایش) یک جا به زمین فرو رفتند، «فَحَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ»^(۳). این همه بخل در کار نخواهد بود.

اگر بدانیم بی‌توجهی به یتیمان ممکن است سبب یتیم شدن فرزندان خود ما شود، اگر بدانیم کمک‌های امروز ما در مواردی ده برابر و در مواردی هفتصد برابر می‌شود و به ما برمی‌گردد، هرگز بخل نخواهیم کرد. اگر بدانیم آن که ما را از فقر آینده می‌ترساند، شیطان است

۱. نمل: ۴۰.

۲. واقعه: ۲۴.

۳. قصص: ۸۱.

«الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ»^(۱)، هرگز از وسوسه های تهدید آمیز شیطان نمی ترسیم. اگر بدانیم ما جانشین خدا هستیم، و حیف است تنها به مادیات راضی باشیم، هرگز به مادیات دلخوش نمی شویم «أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا»^(۲).

اگر بدانیم ریشه جمع مال، پندار باطل ابدی بودن آن است، «الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ، يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ»^(۳) هرگز از پرداخت خمس و زکات طفره نمی رویم. اگر بدانیم هر چه بیشتر داشته باشیم، مسئولیت ما بیشتر است خداوندی که به پیامبرش کوثر و خیر کثیر می دهد. اگر بدانیم با پرداخت زکات، سلام و صلوات پیامبر را دریافت می کنیم، به راحتی زکات خواهیم داد قرآن به پیامبر میفرماید: زکات مردم را بگیر و بر آنها درود بفرست. اگر بدانیم که دوزخیان در پاسخ بهشتیان می گویند: یکی از عوامل سقوط ما به دوزخ بی تفاوتی نسبت به فقرا بوده است، «وَلَمْ نَكُ نَطْعُمُ الْمَسْكِينِ»^(۴) نسبت به آنان احساس مسئولیت خواهیم کرد.

اگر باور کنیم که خداوند از بنده اش می پرسد: آیا نسبت به فرمان من بخل می کنی؟ یا مرا متهم میکنی؟ یا گمان میکنی که من از جبران آنچه انفاق کرده ای عاجزم؟، خود را برای کمک به محرومان آماده تر خواهیم کرد.^(۵)

۱. بقره: ۲۶۱

۲. توبه، ۳۸

۳. همزه: ۲

۴. مدثر: ۴۴

۵. جامع الاحادیث، ج ۹، ص ۳۲۵

اگر باور کنیم که نپرداختن زکات از گناهان کبیره‌ای است که خداوند در مقابل آن وعده عذاب داده است، آری اگر این باورها را داشته باشیم، لحظه‌ای در پرداخت حق الهی درنگ نخواهیم نمود.

عدالت و پرهیز از ظلم^(۱)

حضرت (علیه السلام) به یکی از مأموران مالیاتی می‌فرماید: عدالت را به کار گیر و از بی‌انصافی و بی‌عدالتی بر حذر باش، که بی‌انصافی با مردم، آنان را به جلای وطن می‌خواند، و بی‌عدالتی به قیام مسلحانه^(۲). در این سخن امام (علیه السلام) درس بزرگی نهفته است؛ چراکه ستمکشان و بیچارگان را به بازپس گرفتن حقوق خویش و اعمال قدرت تحریص می‌کند و راه خلاص شدن را - که همان اقدام به انقلاب دگرگون‌ساز است - به آنان نشان می‌دهد^(۳).

رعایت اصول اخلاقی در برخورد با مودیان

در آیین‌نامه‌هایی که امام (علیه السلام) به مأموران گردآوری مالیات نوشته‌اند، همواره بر رعایت نکاتی چون تأمین رضایت مؤدیان و عدم اجحاف بر آنان و خوش‌رویی و ملاطفت با آنان تأکید شده است^(۴). حضرت (علیه السلام) در جای دیگر می‌فرماید: اگر برخلاف آنچه به تو فرمان دادم، از تو گزارشی برسد، برکنارت خواهم کرد.

۱. بررسی فرایند عدالت مالیاتی در نهج البلاغه، سهراب مروتی، فرشته دارابی

۲. نهج البلاغه، ۱۳۷۹ش: حکمت ۴۷۶، ص ۴۷۳

۳. حکیمی، ۱۳۸۰ش، ج ۶، ص ۴۸۱

۴. نهج البلاغه، ۱۳۷۹ش: نامه‌های ۲۵ و ۲۶

پرهیز از فروش اموال مردم برای استیفای زکات

مردی از قبیله ثقیف می‌گوید: علی بن ابی طالب (علیه السلام) به من فرمود: مبادا یهود یا نصرانی و یا مسلمانی را به سبب درهمی از خراج مورد ضرب و شتم قرار دهی یا چارپایی را که وسیله کار مردم است، برای استیفای درهمی از خراج بفروشی. همانا ما امر شده‌ایم که از مردم چیزهای افزون‌تر از نیازشان نگیریم.^(۱)

تقویت انگیزه‌های ایمانی مردم

در قرآن، زکات و نماز همواره در کنار هم و به صورت دو رکن اصلی و عملی اسلام ذکر شده‌اند. امام علی (علیه السلام) نیز التزام به این دو را در کنار هم، برای پذیرش عملی اسلام لازم می‌شمرده‌اند. در روایتی از امیرالمومنین (علیه السلام) نقل شده است: «زکات واجب است و کسی که زکات ندهد، مانند رباخوار است، همچنین کسی که زکات مالش را ندهد، مسلمان نیست»^(۲)؛ و در جای دیگری فرمایند: مالیات‌ها نه تنها چیزی از اموال و دارایی مؤدیان نمی‌کاهد بلکه بر آن می‌افزاید.^(۳)

بر این اساس، امیرمؤمنان (علیه السلام) با بیان پاداش آخرتی و برکات دنیایی مالیات، مسلمانان را به پرداخت داوطلبانه آن تشویق می‌کردند و از این طریق، هزینه گردآوری مالیات و فرار مالیات را کاهش می‌دادند.

۱. نهج البلاغه، ۱۳۷۹ ش: نامه ۵۱

۲. ابن حیون، ۱۳۸۵ ش، ج ۱، ص ۲۶۷

۳. نهج البلاغه، ۱۳۷۹ ش: حکمت ۲۵۲

برخورد روانی و قانونی با متخلفان زکات

همان‌طور که کسانی که مالیات خود را می‌پرداختند از تشویق‌های امیرمؤمنان (علیه‌السلام) برخوردار می‌شدند، متخلفان از پرداخت آن، با برخوردهای روانی و قانونی تنبیه می‌شدند. از نظر روانی، بدترین تنبیه برای متخلفان این بود که عموم مردم در مسلمان بودنشان تردید کنند. حتی در بعضی از روایات آمده است که حضرت (علیه‌السلام) به جنگ با متخلفان از مالیات امر کرده‌اند^(۱).

۱. ابن حیون، ۱۳۸۵ ش، ج ۱، ص ۲۹۰

سوالات

۱. پنج مورد از بایدهای دریافت زکات توسط عاملین زکات را نام ببرید.
۲. پنج مورد از نبایدهای دریافت زکات توسط عاملین زکات را نام ببرید.

اهداف آموزشی درس: در این درس انتظار می‌رود
با مهارت‌های دریافت و مصرف زکات آشنا شود و از
راهکارهایی ترویج فرهنگ زکات در جامعه را بشناسید.

اگر همه کسانی که در بخش کشاورزی و دامداری و دیگر بخش‌ها مشغول به کار هستند، براساس برآوردهای شرعی، زکات و دیگر حقوق تعلق گرفته بر اموالشان را پرداخت نمایند بسیاری از نابسامانی‌های اقتصادی جامعه سامان یافته و خانواده‌های بی بضاعتی که دچار فلاکت مالی هستند نجات می‌یابند. چه بناهای خیری که مورد نیاز جامعه است و می‌توان با سهم زکات آنها را احداث نمود. در زمانهای گذشته بناهای عمرانی در سطح شهر و روستا با اعتبار مالی زکات پا می‌گرفت؛ بناهای خیریه‌ای چون مساجد، تکایا، جاده‌های روستایی، پل، آب انبارهای عمومی، حمامها، غسالخانه‌ها و غیره.

حال که به برکت انقلاب اسلامی و خدمات شایان دولتها، سطح زیر کشت کشاورزی کشور چه از جهت کیفی و چه از جهت کمی توسعه جدی یافته و سطح تولید به شکرانه خداوند افزایش پیدا کرده به حدی که در سال ۱۳۸۳ جمهوری اسلامی ایران جشن خودکفایی گندم برپا کرده، چنانچه افرادی که واجد شرایط پرداخت زکاتند چون کشت کاران گندم و جو و خرما و انگور و... حقوق شرعی و واجب الهی را بپردازند قطعاً رقم قابل توجهی خواهد شد که با آن می‌توان مشکلات عدیده‌ای را برطرف ساخت.

در اسلام، رسیدگی به امور مادی مسلمانان. حتی غیرمسلمانان به ویژه طبقه مستضعف با برپایی بناهای خیریه و عام‌المنفعه سفارش و در روایات از آنها به عنوان «صدقه جاریه» یاد شده است؛ بناهایی که مادام‌العمر مردم از آنها بهره می‌برند و همواره بانیان اصلی آنها از اجر

اخروی بهره مندند. پس از این مقدمه، به بررسی راههای عملی ترغیب مردم به پرداخت زکات می پردازیم.

۱. حضور مبلغین در زمین کشاورزی در زمان برداشت محصول به منظور بیان اهمیت و آثار و برکات پرداخت زکات

بی گمان اگر در جوامع اسلامی، وظیفه پرداخت و دریافت زکات به صورت منسجم درآید، سرمایه ای که از این راه جمع می گردد، به رقم سرسام آوری خواهد رسید. چنانچه این سرمایه عظیم به بینوایان و نیازمندان اختصاص یا صرف دیگر کارهای خیر شود بی شک تحوّل عظیم در زندگی امت اسلامی پدید خواهد آمد؛ به ویژه که اغلب سرزمینهای اسلامی زمینهای بسیار حاصل خیزی دارند؛ نظیر کشورهای مصر، ایران، پاکستان، مالزی، اندونزی، مراکش، تونس، سوریه، لیبی و...

اصولاً عمل به پرداخت زکات ضمن از بین بردن فقر و محرومیت در جامعه اسلامی موجب نزدیک تر شدن طبقات مختلف جامعه به همدیگر خواهد شد. زکات، نوعی احسان و انفاق مالی است که باید با رضایت خاطر همراه باشد؛ از این روال منّت گذاری در پرداخت زکات شدیداً نهی شده است؛ چه آنکه منّت گذاری موجب بی ارزشی این امر مقدس معنوی می گردد.

پرداخت زکات چه بسا به نفع سرمایه داران و صاحبان مال و منال جامعه نیز می باشد؛ زیرا پرداخت وجوه شرعی نظیر زکات و خمس و... موجب تعدیل ثروت و نزدیک شدن طبقات مختلف جامعه به یکدیگر خواهد شد و طبعاً حساسیتها کاهش یافته و اموال

ثروتمندان در حاشیه امنیت قرار خواهد گرفت. بیان آثار مختلف فردی، اجتماعی و... پرداخت زکات می‌تواند افراد را به جهت حصول آن آثار ترغیب به پرداخت آن نماید.

۲. فرهنگ سازی و تبیین اهمیت و آثار و برکات پرداخت زکات در تمام فصول و توسط افراد مختلف

۳. تجلیل از مودیان نمونه

همگان اعتراف دارند که تبلیغ در هر مسئله اجتماعی، فرهنگی، تجاری، مذهبی و غیره تأثیر شگرفی بر افراد جامعه دارد. در دنیای امروز بیشترین هزینه‌ها صرف تبلیغ و اطلاع‌رسانی می‌گردد.

به جاست که مسئولان و مبلغان دینی به لحاظ تثبیت این واجب الهی و شناساندن مسائل آن از همین ابتکار به درستی بهره ببرند و خانوارهایی را که همه ساله زکات و خمس و دیگر وجوهات شرعی را می‌پردازند و کارهای عام المنفعه‌ای که در سایه پرداخت زکات و... در کشور انجام شده را به صورت گزارش، مصاحبه و بزرگداشت به مردم معرفی نمایند.

اگرچه این گونه انسانهای خدمتگزار و متدین به واسطه عفت نفسی که در آنان وجود دارد، راضی به معرفی خود در جامعه نیستند و شاید این عمل را منافی اخلاص خویش بدانند، لیکن مسئولان از باب سپاس و نیز ترغیب هرچه بیش‌تر دیگر مسلمانان وظیفه دارند چهره‌های خیر و عامل به وظایف مذهبی را معرفی نمایند.

چه زیباست که در همایشهایی نظیر تکریم از

فرزانگان و... در مراکز استانها از این چهره ها نیز قدردانی به عمل آید.

۴. الگونمایی مودیان نمونه و بیان تجربیات آنها و برکاتی که به واسطه پرداخت زکات وارد زندگیشان شده
۵. کمک به رفع موانع و افزایش بازدهی تولید، کشاورزی، دامپروری و... توسط امام

۶. استفاده از فضای رسانه و شبکه های اجتماعی در ترویج زکات

امروزه با استفاده از وسایل ارتباط جمعی - به ویژه صدا و سیما - می توان مسائل مربوط به زکات یا هر مسئله شرعی دیگر را به نحو شایسته به اطلاع مردم رساند. این گونه برنامه ها در شبکه های استانی، شبکه های سراسری و سایر شبکه های اجتماعی قابل اجراست. مثلاً در ایام برداشت محصولات چون گندم، جو، خرما و کشمش برنامه های ویژه ای برای افراد تولید و پخش گردد و از صاحب نظران و شخصیت های دارای نفوذ کلام کشور یا منطقه در جهت ترغیب کشاورزان و دامداران به ادای این فریضه الهی استفاده شود.

ممکن است در جامعه اسلامی افرادی باشند که با جایگاه والای زکات و آثار و برکات پرداخت و نیز عواقب شوم عدم پرداخت آن آشنا نبوده و تاکنون مسائل مربوط به زکات به گوششان نخورده باشد. مروجان دین و مبلغان اسلام با استفاده از رسانه ها می باید به وظیفه خویش عمل نموده و حجت را بر دیگران تمام سازند تا مردم مشمول محتوای جمله معروف «عقاب بلا بیان» قرار نگیرند.

برخی مباحث به گونه ای است که علی رغم علم

اجمالی به آثار شوم انجام یا عواقب زشت عدم انجام آن نیاز به توجه مکرر دارد و همواره باید در فرصت‌های مناسب آن را تذکر داد تا به بوته فراموشی سپرده نشود. مسائل خمس و زکات و دیگر فروع دینی از این سنخ است.

با توجه به آنکه برداشت محصولاتی چون گندم، جو، خرما و... به جهت اختلاف جوی و تفاوت‌های اقلیمی در کشور، متفاوت است، می‌توان در ماه‌های اول سال به امر یادآوری و اطلاع‌رسانی اقدام نمود و در رادیو و تلویزیون به بحث زکات و احیاء آن پرداخت و شوری در بین جامعه ایجاد کرد.

۷. گزارش به مردم در مورد میزان، محل خرج‌کرد و خدماتی که با مبلغ زکات به شهر و روستای مودیان ارائه شده

۸. برگزاری جشنواره پرداخت زکات در فصل برداشت محصول

برگزاری همایش‌های سراسری احیای زکات و تمجید از مؤدیان محترم زکات و پخش چنین برنامه‌هایی از صدا و سیما در معرفی چهره‌های خدوم و خیر کشور نقش عجیب و اثربخشی در مطرح ساختن زکات در جامعه خواهد داشت.

۹. شناسایی افرادی که باید زکات بپردازند

۱۰. ایجاد باور نسبت به زکات و آثار و برکات آن در عاملین زکات به منظور بازدهی بیشتر

۱۱. تبلیغ و فضا سازی در میادین و معابر روستا و شهر

بجاست هر ساله در فصل برداشت محصول،

با توجه به وضعیت اقلیمی و جغرافیایی سرزمینهای گرمسیر، سردسیر و معتدل، فضای منطقه با اقدامات فرهنگی و تبلیغی عطرآگین شده و همگان با توجه به فضای ایجاد شده ناگهان متوجه برداشت محصولاتی چون گندم و جو... و در پی آن به یاد ادای واجب الهی زکات بیفتند.

این فضا سازی علاوه بر مواردی که در صفحات گذشته از آن یاد شد می تواند براموری نظیر پخش پوستر، نوشتن احادیث کوتاه در مورد زکات و آثار و برکات آن، نوشتن شعارهای مناسب، تهیه بروشورهای کوتاه و پرمحتوا، نصب بوم و پارچه نوشته ها با محتوای احادیث شریف معصومان علیهم السلام مبنی بر ترغیب مردم به ادای زکات و نصب آنها در محلهای مناسب و اماکن عمومی متمرکز گردد.

علاوه بر این، می توان از حضور عاملین زکات در کنار دفاتر مراکز خدمات کشاورزی و تعاون روستایی مناطق مختلف نیز بهره برد. مسئولان محترم تعاونیهای روستایی نقش بسیار والایی در ترویج و اخذ زکات دارند و عمدتاً برادران دلسوز و هماهنگ با متصدیان جمع آوری زکاتند.

پیشنهاد می شود در کنار تشکیلات اداری و انبارها و باسکولهای تعاونی روستایی، دفتری نیز به همین منظور ایجاد شود تا سهم زکات کشاورزان را همان جا جدا و تحویل بگیرد. آنچه بر شمرده شد، تنها برخی راهکارهای عملی ترغیب مردم در امر زکات بود. پژوهشگران محترم می توانند با بررسیهای بیش تر راهکارهای دیگری را نیز بر

این امور بیفزایند و زمینه های عملی دیگری را هم مدّ نظر قرار دهند.

اما به نظر می رسد کارآمدترین عامل و موفق ترین شیوه در این جهت، تقویت و احیای بنیه های اعتقادی مردم است که اگر متصدیان امر و متولیان زکات در اولین قدم، به این امر پردازند قطعاً موفقیتها چندین برابر خواهد بود؛ زیرا تا مردم در چنین مسائلی به مرز ایمان و اعتقاد راسخ نرسند شیوه های عملی دیگر چندان کارایی نخواهد داشت؛ چه آن که به تجربه ثابت شده است انگیزه دینی در همه مسائل گره گشای فوق العاده مؤثری است.

۱۲. تبلیغ در مدارس روستا و شهر

۱۳. تبلیغ در منابع مناسبی

۱۴. ایجاد کارگروه دریافت و مصرف زکات در روستا

و استفاده از معتمدین و ریش سفیدان روستا به عنوان عامل افتخاری و بازوی امام

نقش اعتماد و اطمینان در هر مسئله ای، به ویژه مسائل مالی و حیثیتی از بهترین و کارآمدترین روشها در حل مشکلات و زدودن توهمات در جامعه است. چه بسا در جامعه ای زمینه برای انجام برخی حرکتهای مثبت وجود داشته باشد، ولی بدین منظور، فرد یا افراد مورد اعتمادی جهت تصدّی پیدا نشوند. اگر در جامعه مردم به مسئولان و مسئولان به مردم اطمینان و اعتماد داشته باشند بسیاری از مشکلات و نارساییهای اجتماعی حل خواهد شد.

اگر کشاورزان و دامداران و به طور کلی امت اسلامی اطمینان داشته باشند که پرداخت زکات یا هروجعی

که معمولاً دولت از مردم دریافت می‌دارد، به دست نیازمندان می‌رسد یا در هدف اصلی هزینه می‌گردد قطعاً از اداء این فرایض استقبال نموده و همکاری خوبی با دولت مردان خواهند داشت.

اعتماد در مسائل مالی نقش اساسی دارد؛ اطمینان به این که تحویل گیرنده زکات چه کسی است و به دست چه کسی یا کسانی می‌رسد و در چه راههایی مصرف و هزینه می‌شود. از این رو دست اندرکاران امر زکات حتماً می‌باید از افراد مورد اعتماد ـ حتی الامکان بومی و در کسوت روحانیت ـ باشند.

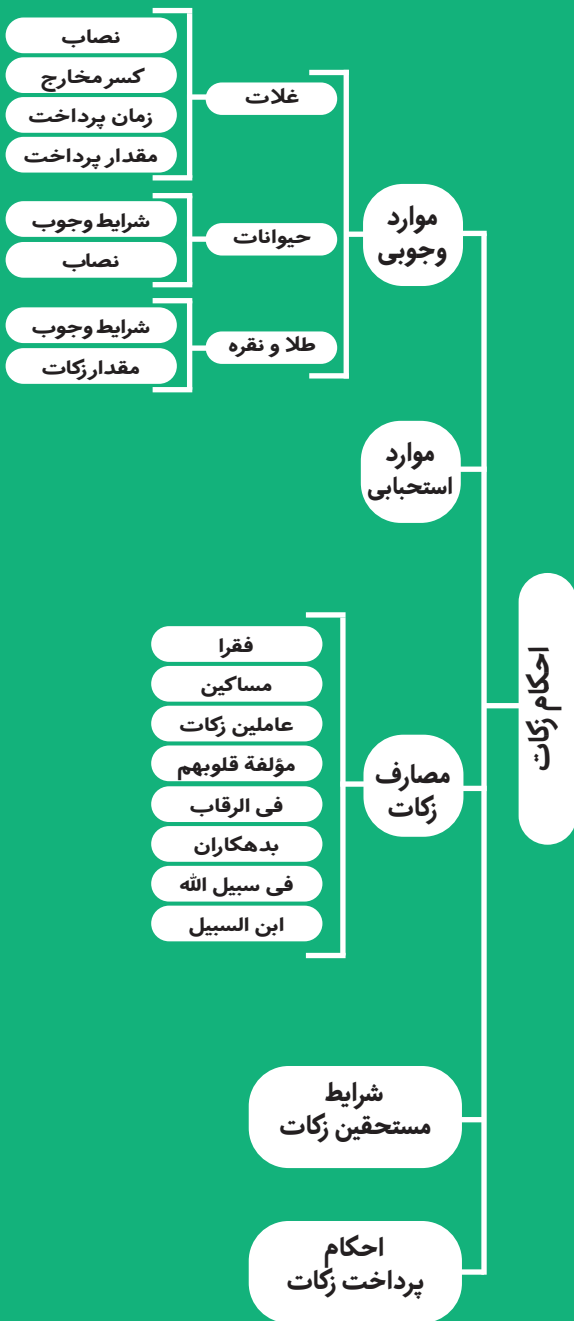
به تجربه ثابت گردیده که هرگاه جمع آورندگان خمس، زکات یا هر وجوه شرعی دیگر، آنگاه که مورد اعتماد مردم بوده اند استقبال فوق العاده ای از سوی مردم مؤمن به عمل آمده است.

۱۵. ایجاد تقویم زکات و یادآوری زمان پرداخت زکات به مودیان در زمان مناسب

۱۶. توزیع قسمتی از زکات توسط خود زکات دهنده

اهداف آموزشی: در این درس انتظار می‌رود با احکام زکات آشنا شود و موارد وجوبی و مستحبی زکات را بشناسد، حد نصاب هر مورد و مقدار زکات تعلق گرفته را بداند و با موارد مصرف زکات و احکام پرداخت زکات آشنا شود.

پرداخت زکات ، یکی از واجبات دینی و از وظایف مهم اقتصادی مسلمانان است.

پیش از آغاز بحث یادآوری نکات زیر لازم است:
 ۱. زکات باید مانند نماز و روزه با نیت و به قصد قربت و اطاعت دستور خداوند پرداخت شود و اگر با این قصد نباشد، زکات محسوب نمیشود و وظیفه، انجام نشده است. پس زکات رنگ معنوی و الهی دارد و از عبادات شمرده میشود.

۲. زکات، موارد و مصارف معین و احکام خاصی دارد که در کتب فقهی به طور دقیق بیان شده است. برای عمل به این واجب الهی، شناخت آن موارد و مصارف و احکام لازم است.

زکات اموال

اموالی که زکات دارد و در اصطلاح فقهی به آنها متعلقات زکات گفته میشود به دو دسته واجبات و مستحبات تقسیم می شود؛

• **متعلقات وجوبی زکات** بدین شرح است:

(الف) محصولات کشاورزی و باغی: (غلات: گندم، جو، خرما، کشمش)
 (ب) دام ها: (گوسفند، گاو و گاو میش، شتر)
 (ج) سکه ها: طلا و نقره
 پس زکات بر کشاورزان، باغداران، دامداران و سکه داران واجب است که احکام و شرایط هر کدام را در ادامه خواهیم گفت.

• **متعلقات مستحبی زکات** بدین شرح است:

(الف) اسب ماده

ب) هر چیزی که از زمین بروید و به کیل و وزن در آید؛ مثل برنج، نخود، عدس، ماش و مانند آن.

ج) املاکی مانند باغ و کاروانسرا و دکان و مانند آن ها که غرض از آن طلب نماء و کرایه دادن آن باشد و همچنین زکات مال التجارة که برخی از فقهاء قائل به استحباب آن هستند.

د) اسکناس

در این درس تنها به بررسی احکام متعلقات وجوبی زکات می پردازیم و از ذکر احکام متعلقات مستحبی زکات صرف نظر می کنیم.

وظیفه کشاورزان و باغداران

کسانی که گندم یا جو کشت میکنند، یا درختان خرما و انگور دارند، چنان چه محصول و میوه به دست آمده کمتر از ۸۴۷ کیلوگرم نباشند، باید زکات آن را بپردازند و اگر از این مقدار کمتر باشد، زکات ندارد. به این مقدار حد نصاب گفته می شود.

البته میتوانند هزینه های به دست آمدن محصول را از آن کسر کنند و زکات باقی مانده آن را بپردازند.

کسر مخارج

هزینه های به دست آمدن محصول را به طور خلاصه میتوان، مخارج کاشت، داشت و برداشت نامید.

• مخارج کاشت: مانند بذر، کود، مزد تراکتور و شخم زدن زمین، مزد تسطیح و آماده سازی زمین، پول نهال و درخت خریداری شده، مزد بذرپاشی و نهال کاری، مخارج کانال کشی، جوی سازی، لایروبی، حفر چاه و قیمت وسیله ای که برای کاشت همان محصول

خریداری شده، مثل موتور پمپ و لوله. اما چنان چه از وسیله خریداری شده، در فعالیتهای دیگر کشاورزی یا باغداری نیز از آن استفاده می شود، یا در سالهای دیگر نیز استفاده خواهد شد، تنها قیمت استهلاك مقداری که برای کشت همین محصول و برای به دست آمدن محصول همین سال بوده، محاسبه میشود، ولی احتیاط آن است که قیمت استهلاك دستگاهها را محاسبه نکنند.

• مخارج داشت: مانند مزد آبیاری، نگهداری، سمپاشی و قیمت سم، مزد زدودن علفهای هرز و هرس و اصلاح درختان و مزد آفت زدایی، قیمت آب خریداری شده و قیمت وسائل آبرسانی و مخارج حفاری و لایروبی قنات که برای همین محصول تهیه شده، همان گونه که در مخارج کاشت گفته شد.

• مخارج برداشت: مانند مزد میوه چین، دروگر و کمباین، هزینه جدا کردن دانه از کاه و خشک کردن خرما.

مزد کار صاحب محصول جزو مخارج به حساب نمی آید؛ یعنی نباید مزد آن چه خودش کار کرده محاسبه کند و از محصول کسر نماید و نیز کرایه زمین و وسائلی که از خودش میباشد محاسبه نمیشود، مثلاً اگر با تراکتور خودش زمین را شخم زده، نمی تواند بگوید: اگر تراکتور اجاره میکردم، فلان مبلغ را میگرفت، و آن مبلغ را جزو مخارج این محصول به حساب آورد.

دو مسأله:

۱- اگر انسان، مزرعه گندم و جو را پیش از دانه بستن، خرما را پیش از سرخ شدن، و انگور را پیش از غوره شدن،

خریداری کند، یا به گونه ای دیگری ملکیت او درآید، مثلاً به او ببخشند یا ارث به او برسد، باید زکات آن را بپردازد، ولی اگر پس از آن باشد، زکات آنها بر او واجب نیست، بلکه بر مالک قبلی است، ولی اگر بداند مالک قبلی زکات آن را نپرداخته، مقدار زکات آن مال را مالک نمیشود.

۲- آن چه از گندم و جو، پیش از خوشه بستن چیده میشود - مثلاً برای خوراک دام - یا از غوره و انگور یا خرما، پیش از چیدن تمام آنها مصرف کند، مقدار مصرف شده، زکات ندارد. هر چند احتیاط مستحب است زکات همین مقدار را نیز بپردازد، ولی اگر از انگور و خرما یا گندم و جو که زکات آن واجب شده مصرف کند، باید زکات مقدار مصرف شده را نیز بپردازد.

زمان پرداخت زکات غلات

زمان پرداخت زکات گندم و جو، پس از درو کردن و جدا کردن آن ها از کاه است و زمان پرداختن خرما و انگور پس از چیدن آنهاست.

پس از جدا کردن زکات از اموال، لازم نیست فوراً آن را بپردازد ولی اگر به کسی که میتوان به او زکات داد دسترسی دارد، بنا بر احتیاط مستحب، نباید آن را به تأخیر بیندازد و چنانچه تاخیر انداخت و زکات تلف شد، ضامن است و باید بپردازد.

مقدار زکات غلات

الف) اگر دیمی بوده و از باران یا نم زمین استفاده کرده، یا از آب رودخانه و نهرو چشمه و امثال اینها که بدون هزینه و زحمت است، مشروب شده، زکات آن

یک دهم است، یعنی هر ده کیلو محصول یک کیلویش زکات است.

ب) اگر با آب دستی یا موتور پمپ یا قناتی که مخارج حفاری و لایروبی دارد آبیاری شده، زکات آن یک بیستم است.

ج) اگر به هر دو شیوه، مشروب شده است، مسأله سه صورت دارد:

۱- بیشتر با یکی از اینها آبیاری شده، مثلاً همیشه آب موتور پمپ خورده و گاهی هم باران باریده، زکات آن یک بیستم است یا بیشتر باران باریده و مثلاً یکی دو بار هم با آب چاه آبیاری شده، زکات آن یک دهم است.

۲- با هر دو مشروب شده، زکات نصف محصول یک دهم و زکات نصف دیگریک بیستم است.

۳- اگر از هر دو آبیاری شده ولی معلوم نیست کدام یک بیشتر بوده، زکات آن یک بیستم است. دو مسأله

۱- گندم و جو و خرما و کشمش که زکات آن را داده اند، اگر چند سال هم بماند، مجدداً زکات ندارد.

۲- اگر گندم و جو و خرما و کشمش که زکاتش واجب شده، خوب و بد دارد، باید زکات هر کدام از خوب و بد را از خود آن بدهند و یا زکات همه را از خوب و بد بدهند، و به احتیاط واجب نمیتونند زکات همه را از جنس بد بدهند.

وظیفه دامداران

دامدارانی که گوسفند یا گاو و یا گاو میش یا شتر نگهداری میکنند، با وجود شرایطی که گفته میشود، پرداخت زکات دام بر آنها واجب میشود.

شرایط

- ۱- یک سال مالک آنها باشند.
- ۲- حیوان در تمام سال بیکار باشد.
- ۳- حیوان در تمام سال بچرد و از علف بیابان تغذیه کند.
- ۴- تعداد دام به حد نصاب برسد.

توضیح شرایط

الف) گذشت سال

۱- زکات دام در صورتی واجب میشود که صاحب آن یک سال مالک آن باشد، پس اگر پیش از آن که یک سال بگذرد،^(۱) دام را بفروشد، مثلاً گوسفند یا گوساله پرواری را، هفت، هشت ماه نگه میدارد و میفروشد، یا به خرید و فروش دام اشتغال دارد و هیچ گاه دامها را یک سال نگه نمیدارد، زکات واجب نیست، ولی اگر یازده ماه نگه داشته و در ماه دوازدهم فروخته باشد، زکات آن واجب میشود که پس از گذشت ماه دوازدهم باید پردازد.

ب) بیکار بودن

یکی از شرایط واجب شدن زکات دام آن است که حیوان در طول سال بیکار باشد، پس شتری که برای بارکشی یا گاوی که در شخم زدن زمین به کار گرفته میشود، زکات ندارد، ولی اگر در طول سال، یکی دوروز به کار گرفته شود، زکات آن واجب است.^(۲)

۱. به نظر برخی از فقها، پس از گذشت یازده ماه، زکات واجب می شود.

۲. برخی از فقها، این شرط را لازم نمی دانند و چنانچه حیوان در شخم

ج) بیابان چربودن

۱- دام هایی که علف دستی می خورند یا از علف کاشته شده استفاده می کنند، خواه صاحب دام آن را کاشته باشد یا دیگری کاشته و او خریده یا اجاره کرده است، زکات ندارد.

۲- اگر دام، گاهی در بیابان می چرد و گاهی علف دستی می خورد، یا بخشی از سال، مثلاً تابستان در بیابان می چرد و در بخش دیگری، مثلاً پاییز و زمستان علف دستی می خورد، زکات ندارد.

۳- اگر دام، در تمام سال می چرد، ولی چند روزی علف دستی بخورد، که عرفاً به آن حیوان بیابان چر بگویند، زکات دارد. (۱)

د) به نصاب رسیدن

نصاب دام، تعداد معینی است که اگر حیوان های موجود کمتر از آن تعداد باشد زکات ندارد، نصاب گوسفند و گاو و شتر و مقدار زکات آنها بدین شرح است.

نصاب گوسفند

اولین نصاب گوسفند، چهل رأس است و زکات آن یک گوسفند است، پس اگر تعداد گوسفندان کمتر از ۴۰ رأس باشد، زکات ندارد و نصاب های بعدی آن بدین شرح است:

زدن و حمل بار یا امثال آن به کار گرفته شود، احتیاط واجب آن است که زکاتش پرداخت شود.

۱. برخی فقها، این شرط را لازم نمی دانند و زکات حیوان هایی را که علف دستی می خورند نیز واجب دانسته اند.

مقدار زکات	نصاب
۲ گوسفند	۱۲۱ گوسفند
۳ گوسفند	۲۰۱ گوسفند
بنابر احتیاط واجب، ۴ گوسفند	۳۰۱ گوسفند
هر صد رأس آن یک گوسفند	۴۰۰ گوسفند و بیشتر از آن

مقدار فاصله بین دو نصاب، زکات ندارد یعنی اگر تعداد گوسفندان از یک نصاب بگذرد ولی به نصاب بعدی نرسد، زکات نصاب پایین را باید پردازد مثلاً زکات ۱۱۵ گوسفند، یک گوسفند است.

نصاب شتر

شتر دوازده نصاب دارد، بدین شرح:

مقدار زکات	نصاب
۱ گوسفند	۵ شتر
۲ گوسفند	۱۰ شتر
۳ گوسفند	۱۵ شتر
۴ گوسفند	۲۰ شتر
۵ گوسفند	۲۵ شتر
یک شتر که وارد سال دوم شده باشد.	۲۶ شتر
یک شتر که وارد سال سوم شده باشد.	۳۶ شتر
یک شتر که وارد سال چهارم شده باشد.	۴۶ شتر
یک شتر که وارد سال پنجم شده باشد.	۶۱ شتر
دو شتر که وارد سال سوم شده باشد.	۷۶ شتر
دو شتر که وارد سال چهارم شده باشد.	۹۱ شتر
برای هر چهل شتر، یک شتر که وارد سال سوم شده باشد.	۱۲۱ شتر و بیشتر از آن

نصاب گاو

اولین نصاب گاو سی رأس است و زکات آن یک گوساله است که یک سال آن تمام شده و وارد سال دوم شده باشد و نصاب های بعدی بدین شرح است:

نصاب	مقدار زکات
۴۰ گاو	یک گوساله ماده ای که وارد سال سوم شده باشد.
۶۰ گاو	دو گوساله
بیشتر از ۶۰ گاو	برای هر ۳۰ رأس یک گوساله دو ساله و هر ۴۰ رأس یک گوساله سه ساله ^(۱)

دومسأله:

۱- اگر حیوان ها سالم هستند، حیوان ناقص و مریض به عنوان زکات آنها کافی نیست و نیز اگر حیوان ها همه جوانند، حیوان پیرو فرتوت کافی نیست، ولی اگر همه آنها همان گونه باشند اشکال ندارد.

۲- در زکات، نریا ماده بودن حیوان شرط نیست بنابراین می تواند زکات حیوانات نر را از جنس ماده بدهد هر چند همه آنها نر نباشند یا از جنس ماده بدهد، هر چند همه آنها ماده نباشند.

وظیفه سکه داران

از آن جا که امروزه سکه طلا و نقره، چندان رواج ندارد و کمتر کسی است که زکات سکه بر او واجب شود

۱. یادآوری می شود در این محاسبه باید طوری عمل کند که چیزی باقی نماند و اگر چیزی باقی ماند از نه رأس بیشتر نباشد.

تنها به شرایط وجوب زکات سکه و نصاب و مقدار زکات آن میپردازیم.

کسانی که طلا و نقره دارند با شرایط زیر زکات آن واجب است:

- به نصاب لازم برسد.
- یک سال بر آن بگذرد.
- مسکوک باشد.

توضیح شرایط

۱- نصاب طلا ۱۵ مثقال و نصاب نقره ۱۰۵ مثقال است و اگر از این مقدار کمتر باشد زکات ندارد.

۲- اگر یازده ماه سکه ها را نگه داشته باشد زکات آن واجب میشود که در پایان ماه دوازدهم باید بپردازد ولی اگر پیش از ماه یازدهم تعدادی از آنها را بفروشد یا ببخشد که وزن مجموع باقی مانده آنها کمتر از نصاب باشد، زکات واجب نیست.

۳- طلا و نقره در صورتی که به صورت سکه رایج^(۱) باشد، زکات دارد ولی طلای شمش یا زیور آلات، زکات ندارد.

مقدار زکات

۱- مقدار زکات طلا و نقره، همیشه یک چهارم است، یعنی وقتی از نصاب گفته شده کمتر نباشد یک چهارم آن به عنوان زکات باید پرداخت شود.

۲- اگر زکات طلا و نقره را بپردازد و تا سال دیگر آنها

۱. به فتوای برخی از فقها، سکه طلای بهار آزادی، اگر به حد نصاب برسد زکات دارد.

را نگه داشته باشد و از نصاب کمتر نباشد مجدداً باید زکات آن را بپردازد و هم چنین در سالهای آینده.

مصارف زکات

مصرف زکات در هشت جا است که میتوان آن را در تمام یا برخی از این موارد مصرف کرد. مصارف هشت گانه زکات در آیه ۶۰ سوره توبه بدین صورت آمده است:

«إِنَّ مَّا الصَّدَقَاتِ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبِهِمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ»

توضیح مصارف زکات:

- ۱- فقیران: کسانی که درآمدی ندارند، یا درآمد آنها مخارجشان را کفاف نمیدهد.
- ۲- مسکینان، آنان که به کلی درمانده و بی نوا هستند.
- ۳- کسانی که از طرف امام (علیه السلام) یا نایب او مأمور جمع آوری و نگهداری و توزیع زکات اند. (عاملین)
- ۴- برای الفت دادن دلها به اسلام و مسلمانان، مانند غیر مسلمانانی که اگر به آنها کمکی بشود، به دین اسلام می‌گروند، یا در جنگ به مسلمانان کمک میکنند. (مولفه قلوبهم)
- ۵- خریداری برده‌ها و آزاد کردن آنان. (فی الرقاب)
- ۶- بدهکارانی که نمیتوانند قرض خود را بدهند. (غارمین)
- ۷- در راه خدا، یعنی در کارهایی که نفع آن به

عموم میرسد و مورد رضایت خداست، مانند ساختن جاده، پل، مسجد. (فی سبیل الله)

۸- مسافری که در سفر درمانده است، و خرج برگشت به وطن را ندارد، هرچند در وطن خود فقیر نباشد. (ابن السبیل)

شرایط مستحقین زکات

۱- فقیر یا مسکینی که زکات دریافت میکند باید دارای این شرایط باشد:

- شیعه داوزده امامی باشد.
- واجب النفقه زکات دهنده نباشد، مانند همسر و فرزند.
- اگر زکات دهنده سید نیست، زکات گیرنده نیز سید نباشد.
- زکات را در معصیت مصرف نکند.
- و بنابر احتیاط واجب، آشکارا معصیت کبیره نکند.

۲- اگر فرزند به کتابهای علمی دین احتیاج داشته باشد، پدر میتواند برای خریدن آن کتابها به او زکات بدهد.

۳- پدر میتواند به پسرش زکات بدهد که ازدواج کند.

۴- کسی که مشغول به تحصیل علم است و اگر تحصیل نکند میتواند برای معاش خود کسب کند، چنان چه تحصیل آن علم، واجب یا مستحب باشد، میتواند به او زکات داد و اگر تحصیل آن علم، واجب یا مستحب نباشد، زکات دادن به او اشکال دارد.

۵- به کسی که معلوم نیست سید است یا نه، میتوان زکات داد.

۶- به کسی که بدهکار است و نمیتواند بدهی خود را بدهد، اگرچه مخارج او بر انسان واجب باشد میتوان زکات داد.

احکام پرداخت زکات

۱- لازم نیست زکات هریک از اموال، از همان مال پرداخت شود؛ بلکه میتواند قیمت آن راپردازد.

۲- کسی که باید زکات بدهد، اگر از فقری طلبکار باشد، میتوان طلبی را که از او دارد بابت زکات حساب کند، و از او نگیرد.

۳- کسی که بدهکار است و نمیتواند بدهی خود را پردازد، اگرچه فقیر نباشد، انسان میتواند طلبی که از او دارد بابت زکات حساب کند.

۴- چیزی را که انسان بابت زکات به فقری میدهد لازم نیست به او بگوید زکات است بلکه اگر فقیر خجالت بکشد، مستحب است به طوری که دروغ نشود، به اسم هدیه و پیشکش به او بدهد ولی باید در نیت خود قصد پرداخت زکات داشته باشد.

۵- پس از جدا کردن زکات، لازم نیست فوراً آن را به مستحق بدهد ولی اگر به کسی که میشود زکات داد دسترسی دارد، احتیاط مستحب آن است که دادن زکات را تأخیر نیندازد.

۶- انسان نمیتواند زکاتی که از مال خود جدا کرده برای خودش بردارد و چیز دیگری به جای آن بگذارد.

۷- اگر زکات یا قیمت آن را از مال خود کنار بگذارد، میتواند در بقیه آن تصرف کند.

۸- اگر زکات قبل از پرداخت تلف شود:

الف) اگر پرداخت آن ممکن نبوده: ضامن نیست و پرداختن عوض آن واجب نمیشود.

ب) اگر پرداخت آن ممکن بوده:

۱- در پرداخت یا حفظ آن کوتاهی نکرده است: ضامن نیست.

۲- در پرداخت یا حفظ آن کوتاهی کرده است: ضامن است.

۹- اگر پیش از آن که زکات بر او واجب شود مثلاً پیش از دانه بستن گندم و جو، چیزی بابت زکات به فقیر بدهد، زکات حساب نمیشود، ^(۱) ولی بعد از آن که زکات بر او واجب شد، اگر چیزی را که به فقیر داده از بین نرفته و موجود است و آن فرد هنوز هم فقیر است، میتواند چیزی را که به او داده بابت زکات حساب کند.

۱۶- اگر شخصی که از دنیا رفته و زکات بدهکار باشد، بر ورثه او واجب است، زکات اموال او را پردازند و چنانچه قرض داشته باشد و زکات نیز بدهکار باشد باید اول زکات را از مالی که زکات آن واجب شده بدهند، بعد قرض او را ادا کنند.

مستحبات پرداخت زکات

۱- خویشان ^(۲) خود را بر دیگران و اهل عمل و کمال

۱. به فتوای برخی از فقها، می تواند به او قرض بدهد و بعد از این که زکات بر او واجب شد، حساب کند.

۲. ولی به فرزند و نوه و پدر و مادر و جد و جدّه، نمی توان زکات داد.

را بر غیرآنان و کسانی را که گدایی نمیکنند برگدایان
مقدم دارد.

۲- زکات دام ها را به فقرای آبرومند بدهد.

۳- زکات را آشکارا و صدقه مستحبی را پنهانی
بپردازد.

سوالات:

۱. زمان پرداخت زکات غلات را توضیح دهید.
۲. نصاب زکات و مقدار زکات شتر را بیان کنید.
۳. منظور از «فی سبیل الله» در موارد مصرف زکات چیست؟
۴. شرایط فقیر و مسکینی که زکات به او تعلق می‌گیرد را بیان کنید.
۵. تغییر مقدار زکات غلات به چه چیزی وابسته است؟ توضیح دهید.

یکی از واجبات مالی که باید با قصد قربت پرداخت شود، زکات فطره یا همان فطره است. مسلمانان بعد از یک ماه روزه‌داری در ماه مبارک رمضان در روز عید فطر که اولین روز از ماه قمری شوال است؛ معمولاً قبل از شرکت در نماز عید فطر؛ مبلغی را به عنوان فطره پرداخت می‌کنند. این مبالغ؛ جهت کمک به فقرا و مستمندان و دیگر مواردی که در فقه آمده است، هزینه می‌شود.^(۱)

حکمت پرداخت زکات فطره

فلسفه عبادات که از طرف شارع مأمور به انجام آن هستیم، به طور کامل مشخص نیست، اما با توجه به دلائل عقلی یا وجود برخی از روایات؛ می‌توان برخی از حکمت‌های عبادت را نام برد. درباره زکات فطره نیز روایاتی رسیده است که بیان‌گر حکمت پرداخت آن است:

۱) زکات فطره باعث قبولی و تمامیت روزه می‌شود. در روایتی از امام صادق (ع) این‌گونه آمده است: «همانا دادن زکات فطره از جمله عوامل تمام‌کننده و کمال بخش روزه است همان‌گونه که صلوات بر پیامبر (ص) از جمله عوامل تمام‌کننده نماز می‌باشد؛ چرا که هرکس روزه بگیرد ولی زکات فطره را عمدتاً ترک کند و ادا نکند، مانند آن است که روزه‌ای نگرفته است. همان‌گونه که هرگاه

۱. رک: «موارد پرداخت زکات فطره»، سؤال ۶۱۴۹۵؛ «زکات فطره»، سؤال ۶۲۲۶؛ «زمان پرداخت فطره»، سؤال ۱۷۱۳۳.

کسی نماز بگذارد ولی صلوات بر پیامبر (ص) نفرستد مانند آن است که نماز نگذاشته است...»^(۱)

خداوند عبادت بدنی؛ مثل روزه را با عبادت مادی (پرداخت فطره) در هم آمیخته است و یکی را تکمیل کننده دیگری نامیده است تا بدین سبب، نتایج روزه‌داری که از جمله آن، درک شرایط مستمندان و فقیران است؛ در مرحله عمل نیز تحقق پیدا کرده و روزه‌داران با درک آن شرایط؛ اقدام به کمک‌های مالی به آنان کنند و ثمره روزه‌داری خویش را در عمل کامل کنند.^(۲)

۲) خودداری از پرداخت زکات فطره، شاید به مرگ زودرس بیانجامد. در روایتی از امام صادق (ع) آمده است:

«از جانب اهل و عیالت زکات فطره را ادا کن و همه را در نظر بگیر و از آنها کسی را فراموش نکن، چرا که اگر فردی از آنها را ترک کنی من برفوت او خوف دارم». راوی می‌گوید: عرض کردم منظور از فوت چیست؟ آن حضرت فرمود: «مرگ»^(۳) برطبق این روایت؛ زکات فطره؛ صدقه‌ای است که روزه‌داران برای حفظ جان خود و خانواده‌شان پرداخت می‌کنند.

۳) در برخی روایات که در تفسیر آیه شریفه «قد افلح من زکیها»^(۴) آمده است؛ منظور از «زکیها»، پرداخت

۱. صدوق، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۸۳، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳ ق.

۲. رک: «آثار تربیتی روزه»، سؤال ۱۴۸۵۹

۳. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، ج ۴، ص ۱۷۴، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق

۴. اعلی، ۱۴

زکات فطره است ^(۱) که می‌تواند یکی از مصادیق تزکیه نفس باشد. بنابراین، پرداخت زکات فطره می‌تواند موجب پاک‌سازی روح از رذایل اخلاقی باشد؛ زیرا پرداخت مقداری از مال به فقرا، انسان را از بخل دور کرده و حس هم‌نوع دوستی و خدمت به دیگران را در وجودش پرورش دهد.

احکام زکات فطره

پس از پایان یافتن ماه مبارک رمضان؛ یعنی در شب عید فطر، افرادی که دارای شرایط باشند، باید زکاتی بپردازند که مقدار و مواد مصرف آن خواهد آمد. این زکات بنام زکات فطره خوانده می‌شود.

افرادی که در شب عید فطر دارای این شرایط باشند زکات فطره بر آنها واجب است:

- ۱ - بالغ باشد. ۲ - عاقل باشد. ۳ - بنده کسی نباشد. ۴ - فقیر نباشد.

فردی که دارای شرایط فوق باشد باید زکات خود و کسانی که در مغرب شب عید فطر نان خور او هستند را بپردازد، کوچک باشند یا بزرگ، مسلمان باشند یا غیر مسلمان، خرج آنان بر او واجب باشد یا نه، در شهر خود او باشند یا در شهر دیگر (یعنی حتی اگر فرزند کوچک او که نان خور اوست به مسافرت رفته باشد باید زکات او را بدهد)

مقدار زکات فطره: هر نفری یک صاع که تقریباً ۳ کیلو است.

۱. قاضی نعمان، دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۲۶۶، قم، مؤسسه آل‌البیت (ع)، ۱۳۸۵ ق.

جنس زکات فطره: گندم یا جو یا خرما یا کشمش یا برنج یا ذرت و مانند اینها یا قیمت این ها.

وقت وجوب زکات فطره: شب عید فطر.

وقت پرداخت زکات فطره: از شب عید تا ظهر روز عید فطر، بهتر آن است که در روز عید بدهد و اگر نماز عید می خواند بنابر احتیاط واجب قبل از نماز عید پردازد.

مصرف زکات فطره: همان مصرف زکات مال است، اگرچه احتیاط مستحب آن است که فقط به فقیرای مومن^(۱) و اطفال آنها و به مساکین بدهد.

۱- کسی که مخارج سال خود و اهل و عیالش را ندارد و کسبی هم ندارد که بتواند مخارج سال خود و اهل و عیالش را بگذارند فقیر است و دادن زکات فطر بر او واجب نیست.

۲- زنی که شوهرش مخارج او را نمی دهد، چنانچه نان خور شخص دیگری است، فطره اش بر آن شخص واجب است و اگر نان خور دیگری نیست، در صورتی که فقیر نباشد، باید فطره خود را بدهد.^(۲)

۳- اگر شوهر فطره همسر خود را نپردازد، بر زن واجب نیست فطره خود را بدهد.

۴- فطره مهمانی که پیش از غروب شب عید فطر، با رضایت صاحب خانه یا بدون رضایت او وارد می شود،

۱. مؤمن در فرهنگ فقهی، شیعه دوازده امامی است.

۲. به فتوای برخی فقها، اگر به خاطر شدت احتیاج شوهر، زن به او اتفاق می کند، فطره او نیز بر زن واجب است؛ ولی اگر شوهر با همین سختی فطره زن را بدهد، فطره از گردن زن ساقط می شود.

در صورتی که نان خور او حساب شود، بر میزبان واجب است. همچنین است فطره کسی که انسان را مجبور کرده اند که خرجی او را بدهد. (۱)

۵- فطره مهمانی که بعد از غروب شب عید فطر وارد می شود، بر صاحبخانه واجب نیست، اگر چه پیش از غروب او را دعوت کرده باشد و در خانه او هم افطار کند. (۲)

۶- کسی که دیگری باید فطره او را بدهد واجب نیست فطره خود را بدهد.

۵- اگر فطره انسان بر کسی واجب باشد و او فطره را ندهد بر خودش واجب نمی شود.

۷- کسی که سید نیست نمی تواند به سید فطره بدهد، حتی اگر سیدی نان خور او باشد نمی تواند فطره او را به سید دیگر بدهد. مثلاً کسی که همسرش سید است ولی خودش سید نیست، زکات فطره همسرش را نمی تواند به سید بپردازد.

۸- فقیری که فطره به او می دهند، لازم نیست عادل باشد؛ ولی احتیاط واجب آن است که به شرابخوار و کسی که آشکارا معصیت کبیره می کند، فطره ندهند.

۸- به کسی که فطره را در معصیت مصرف می کند، نباید فطره بدهند.

۱. به فتوای برخی فقها، فطره میهمان بر عهده میزبان است؛ هر چند نان خور او حساب نشود؛ و به فتوای برخی دیگر از فقها، اگر میهمان بدون دعوت و رضایت صاحب خانه آمده باشد، زکات فطره او بر میزبان واجب نیست.

۲. به فتوای برخی از فقها، اگر میهمان به دعوت و رضای صاحب خانه آمده باشد، زکات فطره او بر میزبان واجب است.

- ۹- احتیاط واجب آن است که به یک فقیر بیش از مخارج سالش و کمتر از یک صاع فطره ندهند.
- ۱۰- اگر فطره را کنار بگذارد، نمی‌تواند آن را برای خودش بردارد و مالی دیگر را برای فطره بگذارد.
- ۱۱- اگر در محل خودش مستحق پیدا شود احتیاط واجب آنست که فطره را به جای دیگر نبرد اگر به جای دیگر برد و تلف شود باید عوض آن را بدهد.

